

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Гуманітарний факультет
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (дипломної) роботи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему

**ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Виконав(ла): здобувач(ка) вищої освіти

4 курсу, групи ГФ-213СП

Спеціальність: 242 Туризм

Освітня програма: Туризмознавство

Нікіта КОШЕЛЄВ

Керівник: к.е.н., доцент

Світлана ГРЕСЬ-ЄВРЕІНОВА

Рецензент: к.е.н., доцент Ольга ШЛЯГА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Гуманітарний

Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Ступінь вищої освіти Перший (бакалаврський) рівень

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

Спеціальність 242 Туризм

Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ТГРБ

Валентина ЗАЙЦЕВА

«12» лютого 2026 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (ДИПЛОМНУ) РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

КОШЕЛЄВА Нікіти Володимировича

1. Тема роботи (проекту) ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
- керівник роботи (проекту) ГРЕСЬ-СВРІНОВА Світлана Володимирівна, к.е.н., доцент,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 11 лютого 2026 року № 88
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 01.06.2026 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використанні навчальні посібники, підручники, статті наукових видань, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, монографії, Інтернет-джерела, законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні звіти.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1) Теоретичні підходи до вивчення туристичного потенціалу гірських регіонів. 2) Оцінка сучасного стану гірських регіонів України. 3) Перспективи та напрями підвищення ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів України.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Графічний матеріал кваліфікаційної (дипломної) роботи складає: 16 таблиць, 14 рисунків

6. Консультанти розділів кваліфікаційної (дипломної) роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ГРЕСЬ-ЄВРЕІНОВА С.В., доцент кафедри ТГРБ	12.02.2026	02.04.2026
2	ГРЕСЬ-ЄВРЕІНОВА С.В., доцент кафедри ТГРБ	12.02.2026	16.04.2026
3	ГРЕСЬ-ЄВРЕІНОВА С.В., доцент кафедри ТГРБ	12.02.2026	30.04.2026
Нормо контроль	КОРНІЄНКО О.М., доцент кафедри ТГРБ	12.02.2026	12.05.2026

7. Дата видачі завдання 12 лютого 2026 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	12.02.2026	Виконано
2	Вивчення літературних джерел	15.02-10.03.2026	Виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	11.03-17.03.2026	Виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	18.03-31.03.2026	Виконано
5	Виконання першого розділу	02.04.2026	Виконано
6	Виконання другого розділу	16.04.2026	Виконано
7	Виконання третього розділу	30.04.2026	Виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	02.05.2026	Виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	09.05.2026	Виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12.05.2026	Виконано
11	Перевірка роботи керівником	15.05.2026	Виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	16.05.2026	Виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	19.05.-26.05.2026	Виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.06.2026	Виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	05.06.-30.06.2026	Виконано

Здобувач(ка) вищої освіти _____ Нікіта КОШЕЛЄВ
(підпис)Керівник роботи (проекту) _____ Світлана ГРЕСЬ-ЄВРЕІНОВА
(підпис)

РЕФЕРАТ

Метою кваліфікаційної (дипломної) роботи є дослідження туристичного потенціалу гірських регіонів України та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності використання туристичного потенціалу.

Об'єкт дослідження: туристичний потенціал

Предмет дослідження: теоретичні, методичні та прикладні аспекти туристичного потенціалу гірських регіонів України.

Методи дослідження: порівняння, узагальнення, аналіз літературних джерел та Інтернет-ресурсів, аналітико-дослідницький метод, статистичний метод, описовий, метод абсолютних та відносних різниць, методи системного пошуку і збору даних.

Інформаційна база дослідження: нормативно-правова та законодавча база України, підручники, навчальні посібники, наукові статті, монографії, матеріали міжнародних та вітчизняних конференцій, форумів та семінарів, фінансової і статистичної звітності, Інтернет-ресурси, сайти компаній, власні дослідження автора, тощо.

Практичне значення результатів: розробка рекомендацій для органів державної влади, туристичних підприємств та територіальних громад щодо підвищення ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів України, а також розвитку гірських туристичних дестинацій.

Апробація результатів кваліфікаційної (дипломної) роботи. Основні результати доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на науково-практичній щорічній конференції здобувачів вищої освіти «Тиждень науки – 2026» в Національному університеті «Запорізька політехніка», 14 – 18 квітня 2026 р., м. Запоріжжя. Опубліковані тези доповіді.

Структура. Кваліфікаційна (дипломна) робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань та додатків.

Обсяг. Загальний обсяг – 105 сторінок, основна частина – 89 сторінок.

Графічний матеріал. Робота містить 16 таблиць та 14 рисунків.

АНОТАЦІЇ

КОШЕЛЄВ Нікіта. Туристичний потенціал гірських регіонів України: проблеми та перспективи розвитку. – Кваліфікаційна (дипломна) робота.

У кваліфікаційній роботі вивчено теоретико-методичні основи туристичного потенціалу гірських регіонів; досліджено потенціал Карпатського регіону; оцінено сучасний стан розвитку туризму в гірських областях України. Актуальність роботи обґрунтована необхідністю ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу гірських територій України. Практичне значення результатів: розробка дієвих рекомендацій щодо підвищення ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів.

Ключові слова: туристичний потенціал, гірські регіони, Карпати, туристичні ресурси, рекреація, сталий туризм, туристична інфраструктура.

KOSHELIEV Nikita. Tourism potential of the mountainous regions of Ukraine: problems and prospects for development. – Qualifying work.

The qualification work examines the theoretical and methodological foundations of the tourism potential of mountain regions; assesses the potential of the Carpathian region; and evaluates the current state of tourism development in the mountain regions of Ukraine. The relevance of the work is justified by the need for the effective use of the tourism and recreational potential of Ukraine's mountain territories. The practical significance of the results lies in the development of practical recommendations for improving the efficiency of using the tourism potential of mountain regions.

Keywords: tourism potential, mountain regions, Carpathians, tourism resources, recreation, sustainable tourism, tourism infrastructure.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

DMO – організація з маркетингу та менеджменту туристичної дестинації

SPA – комплекс оздоровчих, рекреаційних і релаксаційних послуг

ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму України

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

НПП – національний природний парк

ПЗФ – природно-заповідний фонд

ОДА – обласна державна адміністрація

грн – гривня

тис. – тисяча

млн – мільйон

млрд – мільярд

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ	11
1.1. Сутність і поняття туристичного потенціалу території	11
1.2. Класифікація ресурсів гірського туризму	17
1.3. Фактори розвитку туризму в гірських регіонах	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	26
2.1. Оцінка природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу Карпат	26
2.2. Аналіз сучасного стану туризму в гірських регіонах України	34
2.3. Проблеми та обмеження розвитку гірського туризму в Україні	54
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	68
3.1. Удосконалення механізмів державного та місцевого управління розвитком туризму в Карпатському регіоні.	68
3.2. Інноваційні перспективи та стратегії сталого розвитку туристичної дестинації.	78
ВИСНОВКИ	85
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	90
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм є однією з важливих сфер соціально-економічного розвитку України, оскільки він сприяє активізації підприємницької діяльності, створенню робочих місць, розвитку інфраструктури, збереженню природної та культурно-історичної спадщини. Особливе місце у туристичній системі держави займають гірські регіони, насамперед Українські Карпати, які мають значний природно-рекреаційний, культурно-історичний, бальнеологічний та етнографічний потенціал.

Гірські території України є важливими осередками розвитку внутрішнього туризму, активного відпочинку, екотуризму, сільського зеленого туризму, санаторно-курортного лікування та реабілітації. Водночас наявний туристичний потенціал цих регіонів використовується не повною мірою. Серед основних проблем можна виділити сезонність туристичного попиту, нерівномірний розвиток інфраструктури, недостатню транспортну доступність окремих територій, екологічне навантаження на популярні туристичні локації, кадровий дефіцит, тінізацію частини туристичного бізнесу, а також вплив воєнного стану на мобільність населення та інвестиційну активність.

Сучасний розвиток гірського туризму потребує комплексного підходу до оцінки та використання туристичного потенціалу. Важливим є не лише нарощування туристичних потоків, а й забезпечення сталого розвитку територій, збереження природних ресурсів, підтримка місцевих громад, модернізація туристичної інфраструктури та впровадження цифрових інструментів управління туристичними дестинаціями. Саме тому дослідження туристичного потенціалу гірських регіонів України є актуальним і має важливе наукове та практичне значення.

Теоретичні та прикладні аспекти розвитку туристичного потенціалу, рекреаційних ресурсів, сталого туризму та туристичної інфраструктури розглядалися у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема М.

Мальської, Ю. Зінька, Л. Черчик, О. Сущенко, Н. Валінкевич, А. Шестакової, Р. Батлера та інших дослідників. Водночас питання ефективного використання туристичного потенціалу саме гірських регіонів України в умовах сучасних викликів залишаються недостатньо вирішеними та потребують подальшого дослідження.

Зазначені положення обумовили необхідність вивчення туристичного потенціалу гірських регіонів України, оцінки сучасного стану його використання та розробки напрямів підвищення ефективності розвитку гірських туристичних територій. Саме з цих причин обрана тема кваліфікаційної роботи є своєчасною та актуальною.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження туристичного потенціалу гірських регіонів України та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання.

Для досягнення поставленої мети в роботі необхідно вирішити такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до вивчення туристичного потенціалу гірських регіонів;
- проаналізувати сучасний стан гірських регіонів України;
- визначити перспективи та напрями підвищення ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів України.

Об'єктом дослідження є туристичний потенціал.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти туристичного потенціалу гірських регіонів України.

Методи дослідження: порівняння, узагальнення, аналіз літературних джерел та Інтернет-ресурсів, аналітико-дослідницький метод, статистичний метод, описовий метод, метод факторного аналізу, метод абсолютних та відносних різниць, системний підхід, методи пошуку, збору та обробки інформації.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правова та законодавча база України, офіційні статистичні матеріали, дані Державного

агентства розвитку туризму України, Державної податкової служби України, матеріали обласних державних адміністрацій, підручники, навчальні посібники, наукові статті, монографії, аналітичні звіти, Інтернет-ресурси та власні узагальнення автора.

Практичне значення результатів полягає у формуванні рекомендацій для органів державної влади, туристичних підприємств та громад гірських регіонів України щодо підвищення ефективності використання туристичного потенціалу. Запропоновані рекомендації спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури, впровадження принципів сталого туризму, збереження природної та культурно-історичної спадщини, а також підвищення конкурентоспроможності гірських туристичних дестинацій.

Апробація результатів кваліфікаційної (дипломної) роботи. Основні результати доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній щорічній конференції здобувачів вищої освіти «Тиждень науки – 2026» в Національному університеті «Запорізька політехніка», 14 – 18 квітня 2026 р., м. Запоріжжя, за результатами якої опубліковані тези доповіді на тему «Туристичний потенціал гірських регіонів України: проблеми та перспективи розвитку» [99].

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна (дипломна) робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань (90 найменувань) та додатків (2 позицій). Загальний обсяг – 105 сторінок, основний зміст – 89 сторінок. Робота містить 16 таблиць та 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ

1.1. Сутність і поняття туристичного потенціалу території

Дослідження просторової організації туризму та обґрунтування перспектив його розвитку в гірських регіонах вимагає передусім глибокого розуміння концептуальної природи, епістемологічного походження та структурних елементів туристичного потенціалу. У сучасній науковій парадигмі туризмознавства, регіональної економіки та рекреаційної географії поняття «туристичний потенціал» розглядається як фундаментальна, багатовимірна категорія. Вона визначає здатність конкретної території задовольняти дедалі зростаючі потреби суспільства в рекреації, оздоровленні, спорті та пізнанні, водночас генеруючи позитивний соціально-економічний ефект для місцевих громад і держави загалом [26]. Розвиток туристичної індустрії на будь-якій території критично залежить від наявного туристичного потенціалу, який виступає базовим детермінантом формування та еволюції туристичної галузі, а також потужним чинником консолідації суспільства на національному, регіональному та локальному рівнях. Попри надзвичайно широке використання цього терміна в академічному та державно-управлінському дискурсі, його тлумачення залишається різним, і досі не існує єдиного загальноприйнятого універсального визначення, що зумовлено міждисциплінарним характером феномену туризму [49].

У науковій літературі простежується закономірна концептуальна еволюція від вузького суто ресурсного розуміння потенціалу як механічної сукупності об'єктів до складних системно-структурних та діяльнісних моделей. Більшість теоретиків наголошують на необхідності чіткого епістемологічного розмежування понять «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал» [67]. Туристичні ресурси визначаються як об'єкти природи, історії, культури та інші елементи навколишнього середовища, що

можуть бути використані для задоволення туристичних потреб і є основою формування туристичного продукту [66]. Натомість туристичний потенціал є значно ширшою, інтегративною категорією. Він охоплює не лише самі ресурси (як матеріальну базу), але й соціально-економічні умови, управлінські можливості, інформаційне забезпечення, інфраструктурні засоби та здатність інституцій ефективно залучати ці ресурси в економічний обіг.

Для досягнення багатоваріантності наукових підходів до визначення сутності туристичного потенціалу території, доцільно систематизувати ключові теоретичні концепти сучасних дослідників, які представлені у порівняльній формі (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Основні наукові підходи до визначення туристичного потенціалу

Дослідницький підхід	Визначення поняття	Головний акцент підходу
Ресурсно компонентний	Сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності в межах конкретної території ³ .	Фізична наявність об'єктів та явищ (активів), що формують туристичний інтерес.
Системно-структурний	Багатоаспектне поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних ресурсів, а також наявної господарської, комунікаційної та транспортної інфраструктури.	Нерозривний взаємозв'язок наявних ресурсів та інфраструктурного забезпечення дестинації.

Продовження таблиці 1.1

Державно-управлінський	Сукупність туристичних ресурсів і туристичних можливостей певної території, які органи державного управління використовують та можуть використати для консолідації суспільства та розвитку регіону.	Управлінський вплив, спроможність органів влади, стратегічне планування та соціальна ефективність.
Рекреаційно-діяльнісний	Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність ресурсів, їхніх територіальних поєднань і умов, що сприяють безпосередньому задоволенню потреб населення у відпочинку.	Практична реалізація потенціалу через безпосередній процес рекреації та споживання туристичного продукту.

Західноєвропейська та американська теоретичні школи розглядають туристичний потенціал крізь призму моделі критичних факторів, часто іменованої концепцією «5 A's». Відповідно до цієї теорії, потенціал формується внаслідок наявності та взаємодії п'яти елементів: Assets (активи, тобто ресурси), Amenities (зручності, що охоплюють інфраструктуру гостинності), Accessibility (доступність дестинації), Ability (економічна та фізична здатність і мотивація туристів подорожувати) та Awareness / Attractions (обізнаність про територію та її привабливість). Відсутність або слабкість хоча б одного з цих елементів різко знижує загальний туристичний потенціал території [17].

Сучасна теорія просторового рекреаційного розвитку міцно спирається на категорію територіальної рекреаційної системи (TRC). Відповідно до цієї теорії, туристичний потенціал не існує абстрактно, він завжди реалізується в межах соціальної географічної системи, що виступає як єдине ціле. TRC складається з низки взаємопов'язаних підсистем: природних і культурних

комплексів (ресурсна база), технічних та інженерних споруд (інфраструктура), обслуговуючого персоналу (кадровий потенціал), органу управління (інституційна складова) та безпосередньо самих туристів [59]. Гіпотеза про рекреаційну систему як об'єктивне суспільне утворення доводить, що потенціал є результатом синергії географічного простору, людського капіталу та управлінських інституцій.

Динаміку реалізації туристичного потенціалу в часі пояснює фундаментальна теорія життєвого циклу туристичної дестинації, запропонована Р. Батлером. Ця модель постулює, що здатність території приваблювати туристів не є константою. Потенціал проходить стадії дослідження, залучення, розвитку, консолідації, стагнації, після чого слідує або занепад, або омолодження. Ця теорія наголошує на винятковій важливості управління потенціалом: без належного збереження ресурсної цілісності дестинація неминуче досягає меж своєї пропускної здатності, втрачає привабливість і входить у фазу стагнації. Ця концепція є раннім провісником ідей сталого управління, оскільки доводить, що довгострокова життєздатність курорту залежить від утримання потоків відвідувачів у межах наявного потенціалу [23].

Оцінювання туристичного потенціалу є складним, але критично необхідним методологічним етапом, оскільки він перетворює абстрактні теоретичні конструкти на вимірювані індикатори, потрібні для прийняття управлінських рішень та залучення інвестицій. Теоретики виокремлюють три послідовні етапи аналізу: виявлення потенціалу, його комплексна оцінка та аналіз сучасного стану фактичного використання. Серед існуючих методологічних підходів найчастіше застосовуються бальні, кадастрові, вартісні (економічні) та соціологічні методи. Традиційно поширеним є метод бальної оцінки, що передбачає присвоєння кількісних балів різноманітним якісним та кількісним характеристикам природних умов та суспільних ресурсів. Однак, новітні дослідження вказують на суттєвий недолік таких методик – їхню нелінійність. Зміна характеристик лише однієї рекреаційної

зони може диспропорційно змінити максимальні значення у вибірці, що призводить до викривлення загального рейтингу території. Це зумовлює потребу впровадження більш досконалих математико-статистичних моделей, які враховують просторову неоднорідність показників та збалансованість природних й історико-культурних ресурсів [44]. Специфічність туризму як мета-галузі, що об'єднує транспорт, зв'язок, готельне господарство, фінанси та сферу розваг, створює додаткові перешкоди в отриманні економічної інформації для об'єктивного аналізу.

Окремим і надзвичайно важливим теоретичним блоком у вивченні туристичного потенціалу гірських територій є концепція екологічної ємності та її сучасні еволюційні форми. Гірські екосистеми об'єктивно належать до найбільш крихких і вразливих природних комплексів на планеті. Значні перепади висот, швидкі зміни кліматичних зон і рослинності на коротких дистанціях, а також специфічні процеси ерозії роблять гірські ландшафти надзвичайно чутливими до антропогенного навантаження [19].

Класична концепція туристичної ємності визначала граничну (максимальну) кількість туристів, яку може прийняти дестинація без незворотного руйнування природного балансу та зниження якості самого туристичного досвіду [18]. У рамках цього підходу виділяють три ієрархічні рівні вимірювання потенціалу: Фізична ємність – теоретична просторова межа, що розраховується на основі загальної доступної площі, нормативу простору на одну людину та фактору ротації; Реальна ємність – суттєво скоригований показник, що інтегрує біофізичні, топографічні та кліматичні обмежувальні корекційні фактори. Наприклад, наявність схилів крутизною понад 25% або високий ризик ерозії ґрунтів здатні зменшити теоретичну фізичну ємність гірського маршруту на 96 – 99% [2]. Ефективна або управлінська ємність – кінцевий показник, що враховує здатність місцевого менеджменту фактично обслуговувати туристів без заподіяння шкоди довкіллю [9].

З розвитком науки уявлення про пропускну здатність еволюціонували. Управлінці та дослідники усвідомили, що пошук єдиного, статичного «магічного числа» відвідувачів є методично хибним і часто неможливим на практиці [18]. Природні екосистеми не є статичними, а негативний вплив туризму залежить не стільки від абсолютної кількості туристів, скільки від їхньої поведінки, просторового розподілу, типу активності та сезонності.

Відповіддю на кризу концепції туристичної ємності стала поява моделі Меж прийнятних змін. Ця модель кардинально змінила філософію управління туристичним потенціалом. Вона перемістила фокус із питання «Яку максимальну кількість туристів здатна витримати територія?» на питання «Які зміни стану ресурсів і соціального середовища вважається прийнятним, і як ними управляти?» [7]. Модель ґрунтується на визнанні того факту, що будь-який рівень рекреаційного використання природної території неминуче спричиняє певні зміни; завдання полягає не в їх повному уникненні, а в обмеженні до соціально та екологічно погодженого рівня.

Процес впровадження моделі меж прийнятних змін передбачає дев'ять кроків, які концептуально об'єднуються у чотири головні компоненти: Визначення прийнятних і досяжних соціальних та ресурсних умов через ідентифікацію цінностей та проблем території; Вибір конкретних, вимірюваних індикаторів (наприклад, ступінь ерозії стежки, кількість сміття, кількість зустрічей з іншими групами туристів за день) та встановлення для них кількісних стандартів – базових ліній, що відображають межу прийнятності; Порівняння існуючих умов із встановленими стандартами та ідентифікація управлінських дій, необхідних для недопущення перетину цих меж, постійний моніторинг індикаторів та оцінка ефективності впроваджених управлінських стратегій [9].

Туристичний потенціал гірської території перестає розглядатися як жорстка, статична цифра, він постає як динамічний конструкт, розмір та якість якого безпосередньо залежать від обраних індикаторів, встановлених стандартів та якості управління прийнятними змінами простору

1.2. Класифікація ресурсів гірського туризму

Організація рекреаційної діяльності в просторі неможлива без глибокого розуміння структури туристично-рекреаційних ресурсів, які лежать в основі туристичного потенціалу. Різноманітність об'єктів та явищ, що залучаються до туристичного обороту в гірських регіонах, зумовлює необхідність їх чіткої таксономії. Науковцями розроблено низку концептуальних підходів до класифікації, які дозволяють структурувати ці ресурси залежно від цілей дослідження: сутнісний, функціональний, атрактивний, ціннісний та еколого-економічний [39]. Фундаментальний поділ базується на специфіці використання ресурсів у процесі туристично-рекреаційної діяльності. Виділяють спеціальні ресурси (ресурси прямого використання) та загальні ресурси (ресурси опосередкованого використання або впливу).

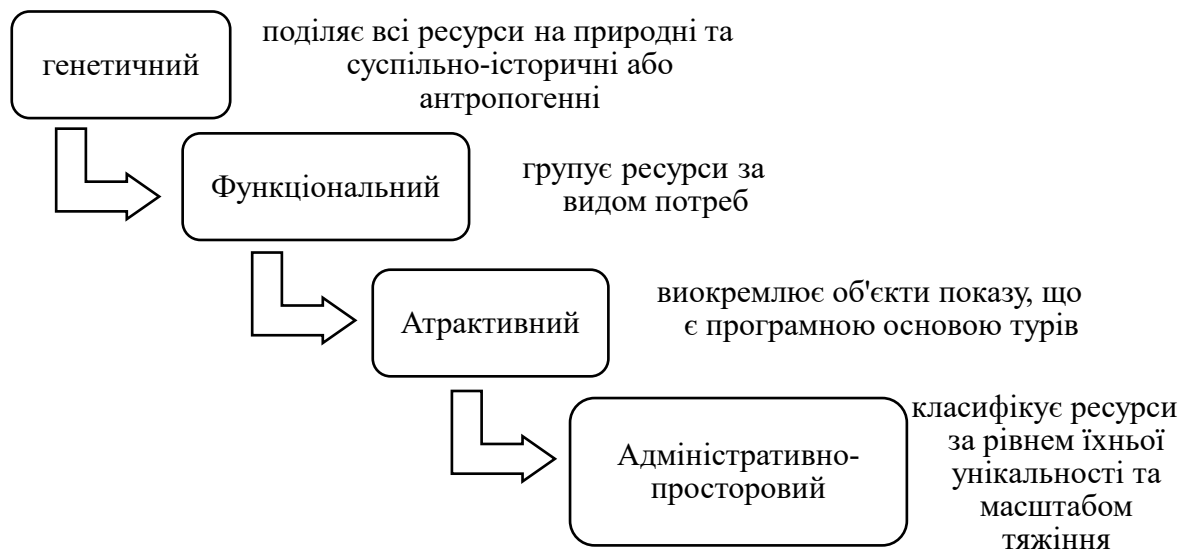

Рис. 1.1 – Базові підходи до типізації ресурсів гірських територій

У сучасному туризмознавстві найчастіше застосовуються такі базові підходи до типізації ресурсів гірських територій (див. рис. 1.1).

Спеціальні ресурси генерують безпосередній туристичний мотив (наприклад, унікальна печера, складна гірськолижна траса або мінеральне

джерело), тоді як загальні ресурси створюють необхідний фон і логістичні передумови для реалізації подорожі (наприклад, сприятливий мікроклімат чи транспортна магістраль).

Запропонована класифікаційна модель відображає цілісний системно-структурний підхід до оцінювання ресурсного потенціалу. Взаємозв'язок відображених підходів аналізу дозволяє не лише диференціювати ресурси за їхнім походженням і цільовим призначенням, а й якісно оцінити їхню ринкову привабливість та радіус географічного тяжіння.

Структурно-компонентний аналіз туристичних ресурсів гірської дестинації традиційно здійснюється через призму трьох блоків: природного, суспільно-історичного та соціально-економічного (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Структурно-компонентна специфіка ресурсів гірських територій

Група туристичних ресурсів	Основні підгрупи та компоненти	Специфіка прояву в гірському регіоні
Природні туристично-рекреаційні ресурси	Орографічні (рельєф), кліматичні, водні, бальнеологічні, флоро-фауністичні, спелеологічні, ландшафтні.	Вертикальна поясність клімату та ландшафтів; крутизна схилів, що створює природну базу для гірськолижного спорту та альпінізму; висока концентрація джерел мінеральних вод; збережене висотне біорізноманіття.
Культурно-історичні (суспільні) ресурси	Археологічні, архітектурні пам'ятки, етнографічні та біосоціальні об'єкти, подієві ресурси (фестивалі, традиційні обряди).	Консервація архаїчних традицій та автентичного способу життя завдяки просторовій ізольованості долин, унікальні етнічні групи (гуцули, бойки, лемки), унікальна дерев'яна сакральна архітектура, живі ремесла.
Соціально-економічні (інфраструктурні) ресурси	Мережа транспортних комунікацій, засоби розміщення, заклади харчування, інформаційні, трудові та управлінські ресурси.	Значно ускладнена транспортна доступність через складний рельєф; переважання малих, децентралізованих форм господарювання (садиби сільського туризму, гірські притулки); необхідність спеціалізованої інфраструктури (канатні дороги).

Важливим теоретичним аспектом сучасної рекреаційної географії є виділення рекреаційних ландшафтів як підкласу антропогенних або модифікованих природних комплексів. За напрямками рекреаційного природокористування їх класифікують на: рекреаційно-лікувальні, рекреаційно-оздоровчі, рекреаційно-пізнавальні та рекреаційно-спортивні. Крім того, за характером впливу рекреаційні ландшафти поділяють на зони стаціонарної рекреації та транзитні рекреаційні ландшафти [50].

Дедалі більшої ваги в гірських територіях набувають трансресурсні об'єкти, які органічно поєднують у собі природну та культурну складові. До них належать культурні ландшафти високогірних пасовищ, унікальні інженерні споруди, такі як історичні високогірні вузькоколіїні залізниці чи кам'яні віадуки, що стали невід'ємною частиною гірського краєвиду.

Унікальною рисою гірських DESTИНАЦІЙ є наявність ресурсів для активних та екстремальних видів туризму. Теоретичні основи спортивного гірського туризму чітко відокремлюють його від альпінізму. Якщо в альпінізмі головною метою є безпосередній підйом на вершину певної категорії складності, то в гірському туризмі превалює мета проходження протяжного лінійного або кільцевого маршруту, який включає подолання різноманітних природних перешкод. Відповідно, самі туристичні ресурси простору класифікуються за рівнем складності, що є критично важливим для сегментації туристичного ринку та забезпечення безпеки.

Для вирішення проблем просторового планування гірських територій, запобігання конфліктам між різними типами відвідувачів та максимізації якості рекреаційного досвіду була розроблена фундаментальна класифікаційна теорія – спектр рекреаційних можливостей [13]. Створена наприкінці 1970-х рр. американськими дослідниками Р. Кларком та Г. Стенкі на основі ранніх ідей Дж. Вагара, ця концепція базується на аксіомі: якісний відпочинок найкраще забезпечується шляхом створення широкої диверсифікації можливостей, що охоплюють діапазон від «заасфальтованих до первісних» ландшафтів. Ця концепція розглядає рекреаційний простір як

сукупність умов, що формуються перетином трьох груп факторів: фізичних, соціальних та управлінських.

Теоретично в межах цього підходу туристичні ресурси та території класифікуються на шість основних зон (див. рис. 1.2) [1].

Рис. 1.2 – Класифікація основних зон туристичних ресурсів та територій

Модель спектру рекреаційних можливостей є потужним інструментом управління ресурсами, оскільки доводить, що неможливо і недоцільно намагатися задовольнити всі потреби на одній локації. Застосування цієї концепції в гірських регіонах України дозволяє стратегічно зонувати території, виділяючи локації для масового туризму з розвиненою інфраструктурою, і водночас жорстко консервуючи зони для тих, хто шукає первісного досвіду та усамітнення.

1.3. Фактори розвитку туризму в гірських регіонах

Теоретичне осмислення процесу формування, функціонування та трансформації туристичної галузі вимагає системного аналізу факторів – рушійних сил, сукупності умов та обставин, які детермінують напрям розвитку туристичних потоків і стимулюють або, навпаки, гальмують розбудову відповідної інфраструктури. У контексті гірських регіонів фактори розвитку набувають особливої амбівалентності через специфіку географічної та просторової ізоляції, підвищену екологічну вразливість ландшафтів та глибоку соціокультурну самотність цих територій. У найбільш загальному вигляді фактори розвитку туризму прийнято поділяти на зовнішні та внутрішні [5]. Екзогенні чинники діють на глобальному чи макроекономічному рівні, формуючи загальний попит і тенденції. До них належать геополітичні кризи, глобальні пандемії, світова економічна кон'юнктура та масштабні кліматичні зміни. Внутрішні (ендогенні) чинники локалізовані в межах самої дестинації і безпосередньо пов'язані з її ресурсною базою, інфраструктурою, політикою органів місцевого самоврядування та підприємницьким кліматом.

Природно-географічні фактори виступають первинним, без яких існування гірського туризму неможливе. Карпатський регіон, завдяки вигідному геополітичному розташуванню у центрі Європи, ландшафтній різноманітності, вертикальній поясності та наявності понад 800 джерел

мінеральних вод, володіє винятковою привабливістю [46]. Водночас, природні характеристики гір виступають і як фактори обмеження та формування специфічних ризиків (див. рис. 1.3).

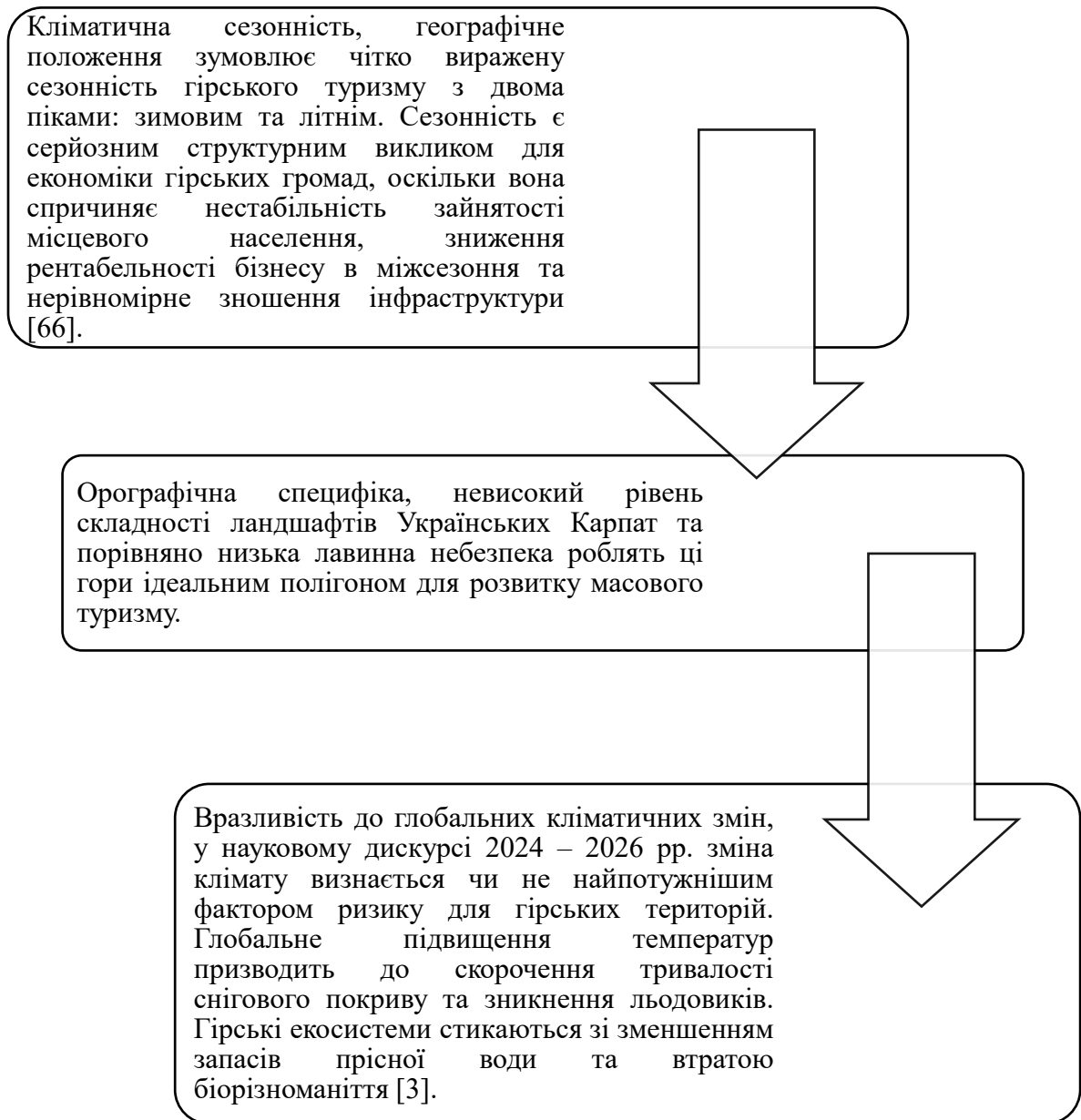

Рис. 1.3 – Природні характеристики гір

Туристичний потенціал Українських Карпат стикається з природно-кліматичними викликами. З одного боку, безпечний та зручний рельєф гір створює ідеальні умови для масового відпочинку. З іншого боку, цей потенціал суттєво обмежує чітко виражена сезонність, яка через нестабільний

потік туристів призводить до фінансових втрат бізнесу та нерівномірного навантаження на інфраструктуру в міжсезоння. Ситуація додатково ускладнюється через глобальне потепління, яке скорочує тривалість снігового покриву і ставить під загрозу стабільність традиційного зимового сезону. У підсумку, представлена залежність доводить, що для розвитку гірських громад уже недостатньо просто використовувати природні ресурси – необхідно активно адаптувати туристичну сферу до змін клімату та розвивати всесезонні види відпочинку.

Реалізація наявного туристичного потенціалу прямо пропорційна рівню розвитку інфраструктури та інвестиційного забезпечення. Будівництво в горах потребує значних капіталовкладень, тому ключовим фактором є наявність ефективного державно-приватного партнерства, де державний сектор відповідає за базову інфраструктуру, а приватний інвестує в індустрію гостинності. Економічний вплив туризму на гірські громади реалізується через ефект мультиплікатора: одне робоче місце в туризмі створює попит у суміжних сферах [19]. Проте теоретики наголошують на дії негативного фактора «витоку капіталу». Це явище, за якого значна частка доходів не залишається в місцевій громаді, а виводиться за межі гірського регіону великими корпораціями, або ж витрачається на імпорتنі товари [4].

Гірські території історично відзначалися просторовою ізоляваністю, що сприяло консервації унікальних мовних діалектів, традицій, обрядів та форм господарювання. Водночас, масовий туризм несе ризики комерціалізації культури, руйнування традиційних суспільних укладів та втрати місцевої ідентичності. Фундаментальною теоретичною моделлю, що пояснює динаміку взаємин між місцевими жителями та туристами, є Теорія соціального обміну. Відповідно до цієї теорії, соціальна поведінка є результатом процесу обміну, під час якого індивіди прагнуть максимізувати вигоди та мінімізувати витрати. Дослідження показують, що підтримка туризму з боку місцевої громади триває лише доти, доки баланс обміну є позитивним [17]. Коли соціокультурна

ємність території переповнюється, це призводить до соціального відчуження та конфліктів.

Еволюція глобальної наукової думки у 2024 – 2026 рр. формує принципово нові макрофактори розвитку туризму в горах. Традиційна індустріальна модель, орієнтована виключно на кількісне зростання туристичних потоків та інфраструктури, вичерпала себе через порушення планетарних меж [23]. Відповіддю на кризу стали три потужні концептуальні парадигми:

1. Парадигма сталого туризму, сталий туризм визначається як такий, що повною мірою враховує поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки своєї діяльності. У 2025 – 2026 роках цей підхід перейшов від декларативної риторики до впровадження жорстких вимірюваних критеріїв. Показовим прикладом є застосування стандарту «Mountain IDEAL», розробленого спеціально для гірських дестинацій [11]. Вектор сталого розвитку стає обов'язковою умовою для отримання державних та міжнародних інвестицій у туристичні проекти [18].

2. Теорія туристичного антизростання, радикальна концептуальна модель, що піддає гострій критиці ідеологію безперервного зростання. Дезростання передбачає добровільне, планове та соціально справедливе скорочення екологічного сліду туризму та зменшення туристичних потоків у найбільш перевантажених локаціях. На практиці це втілюється через цілеспрямовану відмову від будівництва нових мега-курортів на користь агротуризму та фокус на «повільному туризмі» [25].

3. Технологічні фактори, розвиток технологій Четвертої промислової революції є новим потужним каталізатором структурних змін. Технології штучного інтелекту, Інтернету речей та системи просторової навігації кардинально трансформують управління туристичним досвідом. Концепція «Розумних гір» використовує цифрові інструменти для дисперсії туристичних потоків у часі та просторі. Завдяки мобільним додаткам управлінці можуть у режимі реального часу відстежувати скупчення туристів на маршрутах і

пропонувати їм альтернативні, менш завантажені локації, приклад наведено в додатку А [12].

Висновки до розділу 1

Туристичний потенціал гірських регіонів доцільно розглядати як інтегровану систему, що поєднує природно-рекреаційні, культурно-історичні, соціально-економічні, інфраструктурні, управлінські та інформаційні складові. Його зміст не обмежується лише наявністю туристичних ресурсів, оскільки реальна цінність території визначається здатністю цих ресурсів перетворюватися на конкурентоспроможний туристичний продукт. Саме тому ефективність використання потенціалу залежить від рівня транспортної доступності, якості сервісу, інвестиційної активності, управлінської координації та залучення місцевих громад.

Класифікація ресурсів гірського туризму засвідчує, що основою розвитку таких територій виступає поєднання природних, культурно-історичних і соціально-економічних компонентів. Найбільше значення мають гірський рельєф, кліматичні умови, водні та бальнеологічні ресурси, ландшафтне різноманіття, біорізноманіття, сакральна архітектура, традиційні ремесла та подієві ресурси. Особливість гірських регіонів полягає в тому, що їхня привабливість формується комплексним поєднанням природного середовища, автентичної культури та рекреаційної інфраструктури.

Розвиток туризму в гірських регіонах потребує врахування екологічної ємності територій, меж прийнятних змін і життєвого циклу туристичних дестинацій. Гірські екосистеми є особливо вразливими до надмірного антропогенного навантаження, тому неконтрольоване зростання туристичних потоків може призвести до деградації ландшафтів, перевантаження інфраструктури та зниження якості туристичного досвіду. Перспективною основою управління є сталий підхід, який передбачає баланс між економічною вигодою, збереженням природних ресурсів, підтримкою місцевого населення та впровадженням цифрових інструментів регулювання туристичних потоків.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу Карпат

Сучасні парадигми просторового та соціально-економічного розвитку гірських територій розглядають туристичну індустрію як один із ключових драйверів регіональної економіки, здатний генерувати значний мультиплікативний ефект. Карпатський макрорегіон України, що охоплює території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, традиційно виступає провідною рекреаційною дестинацією держави. В умовах сучасних глобальних та локальних викликів, зокрема повномасштабної війни, постіндустріальних трансформацій та наслідків пандемії COVID-19, оцінка туристично-рекреаційного потенціалу потребує комплексного, міждисциплінарного підходу [65].

Теоретико-методологічний базис дослідження спирається на інтегральне розуміння поняття туристичної привабливості території. Відповідно до сучасних наукових підходів, туристично-приваблива територія визначається як місцевість, яка володіє потужним потенціалом природних та історико-культурних ресурсів, спирається на сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму, а також забезпечує доступну та вичерпну інформаційну інфраструктуру для рекреантів.

Оцінку природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу Карпат доцільно здійснювати не через загальний опис ресурсів, а через конкретні показники, які відображають ресурсну насиченість, туристичну привабливість та фактичний рівень використання території (див. табл. 2.1).

Найсильнішу природоохоронну основу мають Івано-Франківська та Закарпатська області: частка ПЗФ у них перевищує 16% території. Це означає, що саме ці області мають найбільшу концентрацію природних територій,

придатних для екотуризму, трекінгу, науково-пізнавальних маршрутів і рекреації з обмеженим антропогенним навантаженням [16; 31].

Таблиця 2.1 – Показники ресурсної насиченості Карпатського регіону

Показник	Закарпатська область	Івано-Франківська область	Львівська область	Чернівецька область
Кількість об'єктів ПЗФ, од.	504	535	425	349
Площа ПЗФ, тис. га	206,4	225,185	182,57	104,326
Частка ПЗФ у площі області, %	16,18	16,20	8,3	12,8
Провідний природно-рекреаційний профіль	високогір'я, озеро Синевир, праліси, термальні та мінеральні води	Чорногора, Говерла, Горгани, Яремче, Буковель, гуцульські ландшафти	Сколівські Бескиди, Розточчя, Славське, Трускавець, Східниця, Моршин	Буковинські Карпати, Вижницький НПП, Дністровський каньйон, Хотинський напрям
Провідний культурно-історичний профіль	дерев'яні церкви Ясіня та Ужок, замки, багатонаціональна спадщина, гуцульські й лемківські традиції	дерев'яні церкви Рогатина й Нижнього Вербіжа, Косів, Верховина, Коломия, гуцульська спадщина	дерев'яні церкви Потелича, Маткова, Жовкви, Дрогобича, курортна й міська спадщина Львівщини	Резиденція митрополитів Буковини і Далмації, Хотинська фортеця, буковинська етнокультурна спадщина

Чернівецька область також має високий показник заповідності – 12,8%, однак її природно-рекреаційний потенціал реалізований слабше через меншу впізнаваність туристичних локацій та нижчу концентрацію великих курортних центрів [34]. Львівська область має нижчий рівень заповідності – 8,3%, проте

компенсує це розвиненою курортною, транспортною та культурною інфраструктурою [32].

За природно-рекреаційним блоком Закарпатська область має найвиразнішу спеціалізацію на екологічному, термальному, бальнеологічному та ландшафтному туризмі. Її конкурентна перевага полягає у поєднанні високої заповідності, Карпатського біосферного заповідника, НПП «Синевир», Ужанського НПП, пралісових масивів і термально-мінеральних ресурсів. Івано-Франківська область концентрує найсильніший гірсько-активний сегмент: Чорногірський хребет, Говерлу, Яремчанський та Верховинський напрям, а також курорт Буковель.

Львівська область має більш диверсифікований профіль, лікувально-оздоровчі курорти Трускавець, Східниця, Моршин, гірськолижний та активний туризм у Славському й Сколівських Бескидах. Чернівецька область має перспективний, але менш комерціалізований потенціал, пов'язаний із Вижницьким НПП, Буковинськими Карпатами, Дністровським каньйоном та культурним центром Чернівців.

Культурно-історичний потенціал Карпатського регіону є нерівномірним, але надзвичайно насиченим. Найбільш репрезентативним індикатором міжнародного рівня є об'єкти ЮНЕСКО. Серійний об'єкт «Дерев'яні церкви Карпатського регіону в Польщі та Україні» охоплює українські пам'ятки у Рогатині, Нижньому Вербіжі, Ясіні, Ужку, Потеличі, Маткові, Жовкві та Дрогобичі [43]. Це формує основу для транскордонних сакральних і краєзнавчих маршрутів. Чернівецька область вирізняється іншим типом культурної спадщини – Резиденцією митрополитів Буковини і Далмації, яка також внесена до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [50].

Окремим показником є нематеріальна культурна спадщина. Для Івано-Франківської області ключове значення має Косівська мальована кераміка, включена до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО, а також гуцульська сирна пластика, бойківські й гуцульські традиції, музейні осередки Верховини, Косова та Коломиї [53; 54].

Закарпаття має високу етнокультурну різноманітність завдяки співіснуванню культурних впливів. Львівщина поєднує бойківську, лемківську, галицьку і міську культурну спадщину, що посилює її позиції у пізнавальному, подієвому та релігійному туризмі. Чернівецька область має виразну буковинську мультикультурну ідентичність, однак її гірський культурний продукт потребує більш активного позиціонування.

Для узагальнення результатів оцінки використано бальний метод. Кожному показнику було присвоєно ваговий коефіцієнт залежно від його значущості для формування природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу території. Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою, де 5 балів відповідає дуже високому рівню прояву показника, 4 – високому, 3 – середньому, 2 – низькому, 1 – дуже низькому. Інтегральна оцінка розрахована як сума добутків балів за кожним показником на відповідний ваговий коефіцієнт (див. табл. 2.2).

За результатами інтегральної оцінки найвищий бал отримала Закарпатська область – 4,75 бала з 5 можливих. Її перевага пояснюється поєднанням високої частки ПЗФ, значної відвідуваності природоохоронних територій, виразного бальнеологічного профілю та культурної багаточисловості. Івано-Франківська область практично не поступається лідеру – 4,70 бала. Її сильна сторона полягає у найкращій реалізації гірсько-активного та етнографічного потенціалу через Яремчансько-Верховинський і Буковельський туристичні вузли.

Результати проведеної інтегральної оцінки природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу областей Карпатського регіону свідчать про суттєву територіальну диференціацію рівня туристичної привабливості та ступеня використання туристичних ресурсів. Застосування бального методу із використанням вагових коефіцієнтів дозволило комплексно оцінити сильні та слабкі сторони кожної області, а також визначити рівень їх конкурентоспроможності у сфері туристичної діяльності.

Найвищий інтегральний показник отримала Закарпатська область – 4,75 бала, що свідчить про її лідируючі позиції у структурі туристичного потенціалу Карпатського регіону. Високий результат пояснюється передусім значною концентрацією природно-рекреаційних ресурсів, найвищим рівнем заповідності території та широким спектром природних ландшафтів. Область характеризується значною часткою природно-заповідного фонду, що створює сприятливі передумови для розвитку екологічного, активного, оздоровчого та сільського туризму.

Додатковою конкурентною перевагою Закарпаття є потужний бальнеологічний потенціал, представлений численними термальними та мінеральними джерелами (Берегове, Косино, Поляна, Шаян), які забезпечують стабільний розвиток медичного та wellness-туризму.

Водночас високі оцінки за показниками етнографічної спадщини та культурного різноманіття пояснюються багатонаціональною історією регіону, що поєднує українські, угорські, словацькі, румунські та чеські культурні впливи.

Івано-Франківська область посіла друге місце з інтегральною оцінкою 4,70 бала, практично не поступаючись Закарпатській області. Її високий туристичний потенціал значною мірою обумовлений домінуванням гірського туризму та концентрацією найвідоміших туристичних центрів Українських Карпат. Саме в межах області функціонують найбільш відомі туристичні дестинації України – Буковель, Яремче, Ворохта, Верховина, які формують основу зимового, спортивного, етнографічного та активного туризму. Максимальні оцінки за показниками рівня туристичної реалізації природних ресурсів та етнографічної спадщини свідчать про високий рівень комерціалізації туристичного потенціалу.

Особливу роль відіграє гуцульська етнокультура, яка є одним із найбільш впізнаваних туристичних брендів регіону. Значна кількість фестивалів, автентичних ремесел, гастрономічних традицій та етнографічних маршрутів забезпечує високий рівень туристичної привабливості. Водночас

дещо нижчий бал за бальнеологічним потенціалом порівняно із Закарпаттям пояснюється меншою кількістю розвинених курортно-оздоровчих центрів.

Таблиця 2.2 – Бальна оцінка природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу областей Карпатського регіону

Показник оцінювання	Вага	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька
Рівень заповідності території	0,20	5	5	3	4
Різноманітність природних ландшафтів	0,15	5	5	4	4
Бальнеологічний та оздоровчий потенціал	0,15	5	4	5	3
Рівень фактичної туристичної реалізації природних ресурсів	0,15	5	5	4	3
Концентрація об'єктів культурної спадщини міжнародного рівня	0,15	4	4	5	4
Етнографічна та нематеріальна культурна спадщина	0,10	5	5	4	3
Музейно-подієва та маршрутна інтеграція культурних ресурсів	0,10	4	5	5	4
Інтегральна оцінка	1,00	4,75	4,70	4,20	3,60

Львівська область отримала 4,20 бала. Її природний потенціал у межах гірської частини поступається Закарпаттю та Івано-Франківщині за рівнем заповідності, проте область має найсильніший культурно-історичний і курортний компонент, що підвищує загальну конкурентоспроможність.

Чернівецька область отримала 3,60 бала: вона має достатньо високий рівень заповідності та цінні культурні об'єкти, але поступається іншим областям за масштабом туристичних потоків, кількістю розкритих гірських дестинацій і рівнем комерційної інтеграції природних ресурсів (див. рис. 2.1).

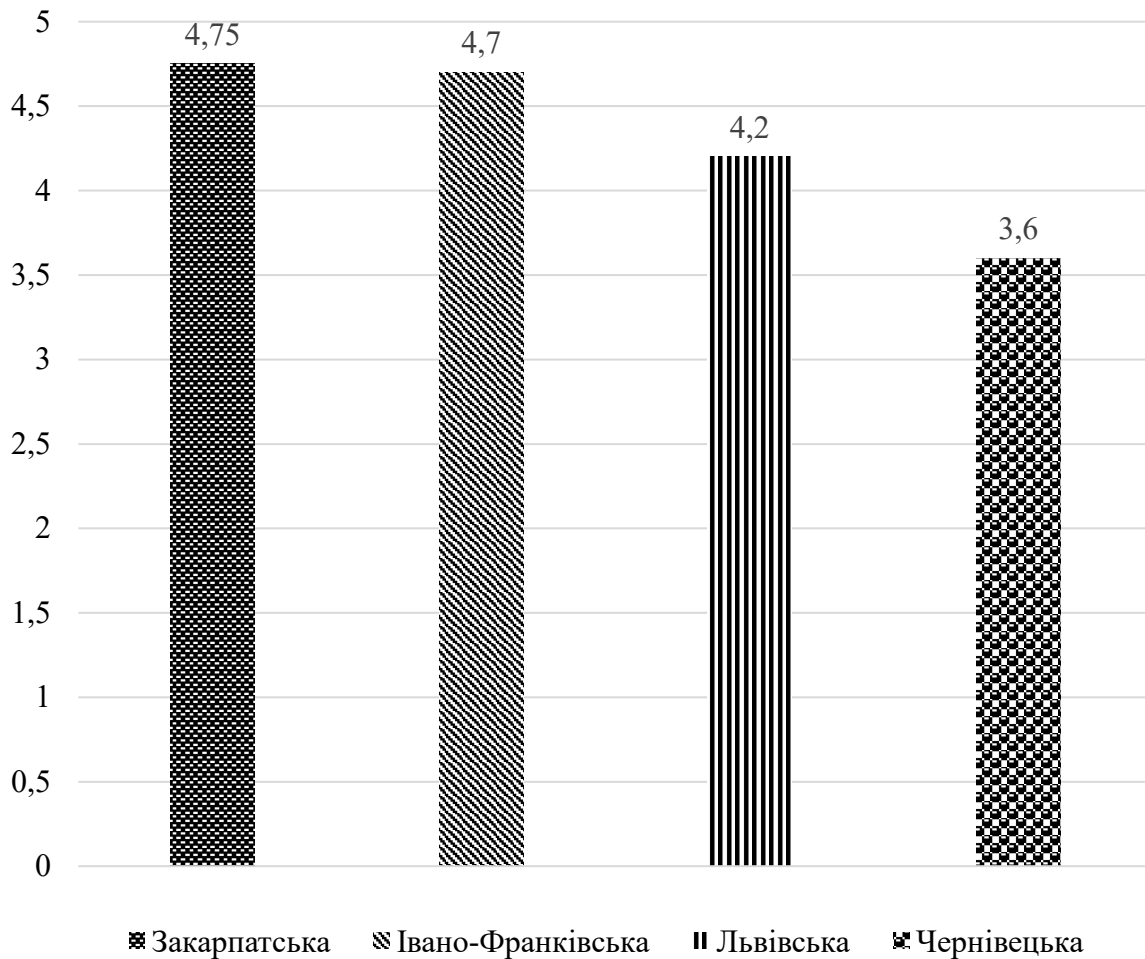

Рис. 2.1 – Інтегральна оцінка потенціалу областей Карпатського регіону

Практичний рівень використання природно-рекреаційного потенціалу найкраще простежується через динаміку відвідуваності об'єктів природно-заповідного фонду. Найповніші актуальні дані наявні щодо Закарпатської області, де фіксується рух відвідувачів у НПП «Синевир», Ужанському НПП, Карпатському біосферному заповіднику та НПП «Зачарований край» (див. табл. 2.3).

У 2024 р. чотири природоохоронні установи Закарпаття відвідали 173 394 туристи, що було нижче рівня 2023 р. У 2025 р. показник зріс до 201 338 туристів, тобто на 16,1% порівняно з 2024 р. [36; 40]. Відновлення відвідуваності свідчить про стійкість попиту на екологічний та природно-пізнавальний туризм навіть в умовах воєнного стану. Водночас структура попиту змінюється: якщо НПП «Синевир» залишається головним

туристичним магнітом, то Ужанський НПП демонструє найшвидше зростання, збільшивши кількість відвідувачів у 8,6 раза.

Таблиця 2.3 – Динаміка відвідуваності об’єктів ПЗФ Закарпатської області

Установа ПЗФ	2023 р., осіб	2024 р., осіб	2025 р., осіб	2025/2024, %
НПП «Синевир»	150000	149600	142800	-4,5%
Ужанський НПП	близько 3000	4100	35300	+760%
Карпатський біосферний заповідник	19000	17000	21300	+25,3%
НПП «Зачарований край»	2000	2500	1800	-28,0%
Разом	218900	173394	201338	+16,1%

Таке зміщення туристичних потоків має важливе управлінське значення. Воно показує, що туристи поступово цікавляться не лише найбільш відомими локаціями, а й альтернативними природними територіями, які можуть розвантажити перевантажені об’єкти. Це створює передумови для розвитку мережевої моделі екотуризму.

Порівняльна оцінка дає змогу зробити висновок, що Карпатський регіон має не один, а кілька різних типів туристичного потенціалу. Закарпатська область є найбільш збалансованою за природним, бальнеологічним та етнокультурним блоками. Івано-Франківська область є центром активного гірського, етнографічного та подієвого туризму. Львівська область має найсильніше поєднання культурної спадщини, курортного лікування і транспортної доступності. Чернівецька область має значний резерв зростання, оскільки її природно-заповідний і культурний потенціал поки що використовується менш інтенсивно, ніж у сусідніх областях. Отже, природно-рекреаційний та культурно-історичний потенціал Карпат є високим, але

нерівномірно реалізованим. Найвищу інтегральну оцінку мають Закарпатська та Івано-Франківська області, де ресурсна база вже частково конвертована у туристичний потік і впізнаваний туристичний продукт. Львівська область вирізняється сильною культурно-курортною спеціалізацією, а Чернівецька область потребує активнішої промоції, розбудови маршрутів і включення гірських громад у туристичні ланцюги.

2.2. Аналіз сучасного стану туризму в гірських регіонах України

Аналіз сучасного стану туристичної галузі в гірських регіонах України протягом 2024 – 2026 рр. демонструє стійкість, економічну життєздатність та здатність до структурної модернізації. Карпатський макрорегіон, що охоплює Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області, закріпив за собою статус головного рекреаційного, оздоровчого та інвестиційного хабу країни. Галузь успішно перейшла від традиційних форм організації відпочинку до впровадження концептуальних інфраструктурних мегапроектів, високотехнологічних рішень у сфері гостинності та створення цілісних туристичних екосистем. Офіційна статистика Державної податкової служби України за підсумками 2025 р. та початку 2026 р. є об'єктивним індикатором економічного відродження та масштабування внутрішнього туризму (див. рис. 2.2).

Загальнонаціональні показники свідчать, що у 2025 р. до місцевих бюджетів України надійшло 359 млн грн туристичного збору, що на 86 млн грн (або на 31,5%) перевищує показники 2024 р. Більш того, порівняно з довоєнним 2021 р., загальний обсяг надходжень зріс у 1,5 раза, що підтверджує успішну переорієнтацію попиту на внутрішні рекреаційні ресурси [64].

Аналіз структури платників податку на макрорівні виявляє збалансованість ринку: юридичні особи сплатили майже 200 млн грн (продемонструвавши зростання на 34,7% до 2024 р.), тоді як фізичні особипідприємці забезпечили 159 млн грн туристичного збору, збільшивши

свої показники на 27,6%. Водночас у розрізі гірських регіонів ця пропорція має унікальну мікроекономічну структуру, де значна частка послуг надається малим та середнім бізнесом, зокрема через мережу приватних концептуальних садиб, апарт-готелів та високогірних крафтових локацій.

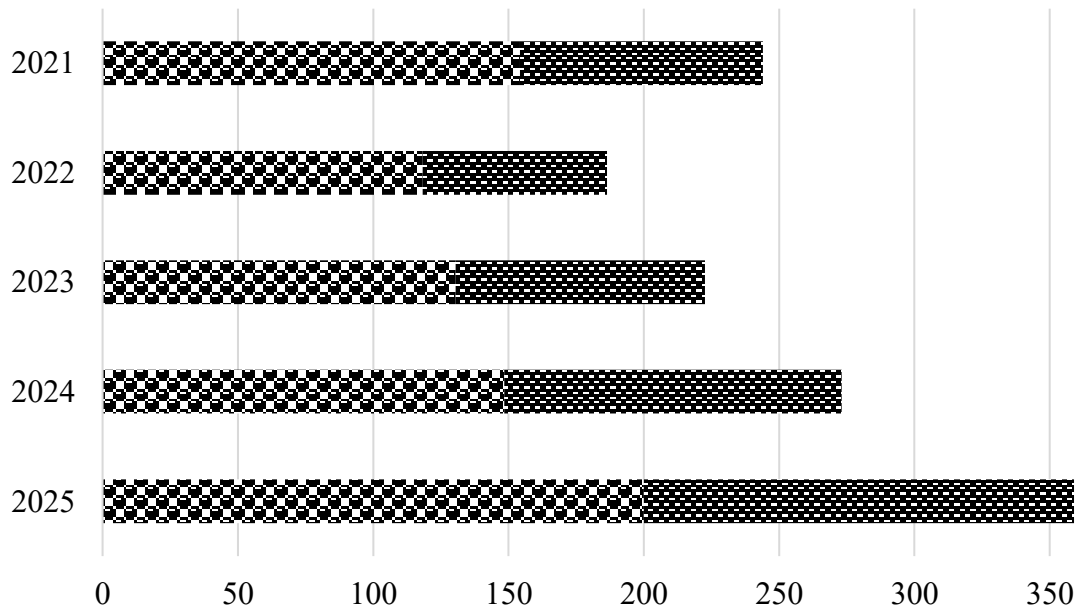

Рис. 2.2 – Динаміка надходжень туристичного збору

У загальнонаціональному рейтингу надходжень від туристичного збору гірські області України стабільно утримують беззаперечні лідерські позиції (див. рис. 2.3).

Одразу після столиці (70,6 млн грн) розташувалися ключові області Карпатського регіону: Львівська (63,1 млн грн), Івано-Франківська (46,2 млн грн) та Закарпатська (31,9 млн грн). Січень 2026 р. підтвердив збереження позитивної динаміки: місцеві бюджети загалом отримали 28,4 млн грн туристичного збору, що на 14,3% більше, ніж за аналогічний період 2025 р.

Львівщина у 2025 р. акумулювала рекордні 63,147 млн грн туристичного збору, забезпечивши 18% від загальнонаціональних надходжень та продемонструвавши приріст на рівні 38% порівняно з 2024 роком (47 млн грн). Зростання має системний і сталий характер, про що свідчить динаміка: у 2021

році збір становив 21 млн грн, у 2022 р. – понад 40 млн грн, а у 2023 р. – понад 45 млн грн. Такий потужний фінансовий результат є наслідком ефективного симбіозу міського та гірського туризму, а також вдосконалення механізмів адміністрування податків територіальними громадами.

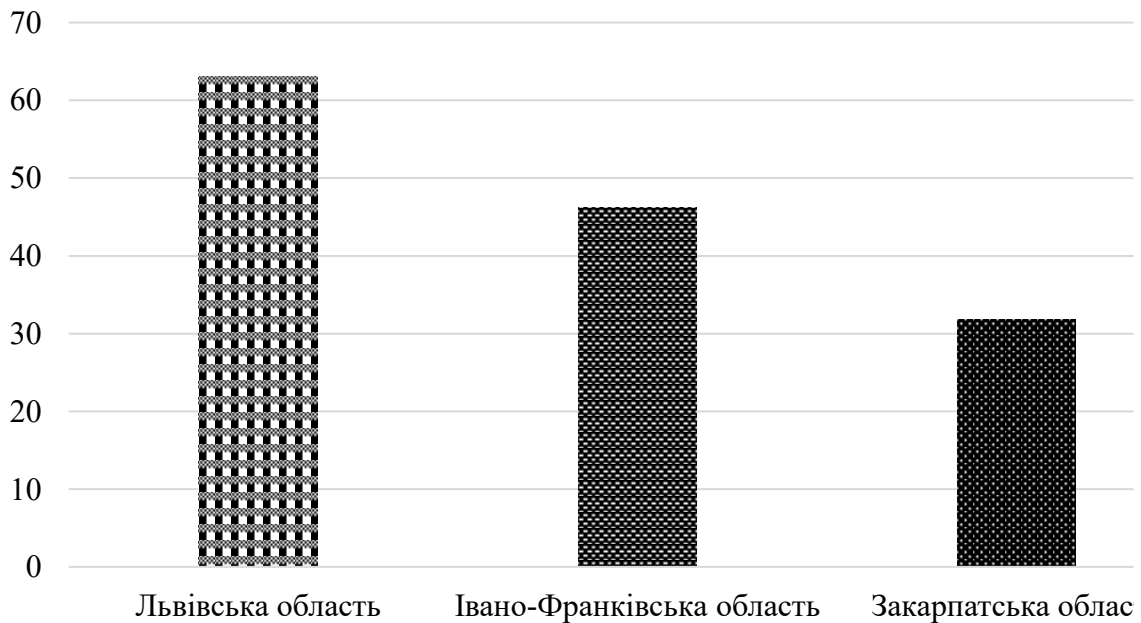

Рис. 2.3 – Надходження від туристичного збору в окремих регіонах України у 2025 р.

Серед громад-лідерів Львівщини, окрім обласного центру (34,9 млн грн), провідні позиції займають традиційні бальнеологічні та гірські курорти: Трускавецька (9,8 млн грн), Східницька (7,3 млн грн) та Славська (1,2 млн грн) громади.

Поряд із дослідженням внутрішніх міграційних та готельних трендів, комплексний аналіз ринку потребує оцінки загальних обсягів іноземних туристичних потоків. Водночас важливим внутрішнім індикатором туристичної привабливості конкретних регіонів залишається локальна статистика відвідувань природних та історико-культурних заповідників: лідирування об'єктів у гірських і передгірських районах підтверджує сталий попит на екологічний та культурно-пізнавальний туризм [60]. Для того щоб зіставити ці внутрішні регіональні тренди із загальнодержавним контекстом

та оцінити динаміку зовнішнього попиту до і після кризових періодів, треба оцінити статистику в'їздів іноземних громадян в Україну за 2019 – 2025 рр. (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка в'їзду іноземців в Україну

Рік	Кількість в'їздів іноземців, осіб	До рівня 2019 р., %	Примітка
2019	13709562	100,0	база порівняння, повний рік
2020	3382097	24,7	повний рік, карантинні обмеження
2021	4271000	31,2	повний рік, дані ДАРТ: майже 4,271 млн
2022	2000000	14,6	за 11 місяців 2022 р.; не всі візити були туристичними
2023	2451530	17,9	повний рік, дані ДПСУ на запит Visit Ukraine
2024	2541883	18,5	повний рік, усі категорії візитів
2025*	1195000	8,7	I півріччя 2025 р.; не порівнювати як повний рік

Статистичні дані наочно відображають глибоку трансформацію та переорієнтацію вітчизняних туристичних потоків під впливом глобальних та внутрішніх криз. Якщо до 2022 р. країна демонструвала високі показники міжнародного туризму (понад 13,7 млн в'їздів у 2019 р.), то внаслідок пандемії та повномасштабного вторгнення зовнішній турпотік критично скоротився, стабілізувавшись у 2024 – 2025 роках на рівні лише 2,3 – 2,4 млн осіб [76 – 80].

Така стрімка втрата іноземного ринку змусила всю індустрію гостинності переорієнтуватися на внутрішній попит. Головним вектором перерозподілу цих потоків став відносно безпечний Західний регіон України, де ключові рекреаційні центри не просто втримали показники на плаву, а й досягли фінансового зростання.

Івано-Франківська область демонструє найвищі показники інтенсивності розвитку туристичної галузі. За підсумками 2025 р. туристичний збір в регіоні склав 46,2 млн грн, зафіксувавши приріст у 40% порівняно з попереднім роком. Порівнюючи з періодом до 2022 р., надходження в області зросли у 4,5 раза, що є абсолютним рекордом серед усіх адміністративно-територіальних одиниць України.

Цей ріст базується на інфраструктурі високогірних громад. Беззаперечним лідером є Поляницька територіальна громада (центр розташування ТК «Буковель»), яка акумулювала 32,64 млн грн, показавши зростання на 49%. Яремчанська громада поповнила бюджет на 6,1 млн грн (+18%), а Ворохтянська – на 1,8 млн грн (+12%).

Особливої уваги заслуговує Верховинська громада, яка зібрала 635 тис. грн, продемонструвавши рекордне зростання надходжень на 128%. Такий різкий стрибок у віддалених високогірних районах свідчить про успішну деконцентрацію туристичних потоків та підвищений інтерес споживачів до автентичного, культурно-пізнавального туризму Гуцульщини. Високу динаміку також показали Косівська (+53%), Галицька (+240%) та Кутська (+39%) громади, що підтверджує комплексний та всеосяжний розвиток туристичного потенціалу Прикарпаття [63].

У 2025 р. до місцевих бюджетів Закарпаття надійшло майже 31,9 млн грн туристичного збору, що на 37,6% перевищує показники 2024 р. Структура платників податку на Закарпатті ілюструє потужний розвиток малого підприємництва в туристичній сфері: збір, сплачений фізичними особами підприємцями, склав 18,58 млн грн (58%), тоді як юридичними особами – 13,29 млн грн. Понад 80% усіх надходжень (25,66 млн грн) забезпечили десять найактивніших громад, що свідчить про наявність сформованих рекреаційних кластерів (див. рис. 2.4).

Рис. 2.4 – Надходження до місцевих бюджетів Закарпаття

Лідерами стали Поляна (6,17 млн грн, 19%), Ужгород (5,08 млн грн, 16%), Баранинці (2,72 млн грн, 9%), Косонь (2,34 млн грн, 7%) та Мукачево (1,93 млн грн, 6%). До першої десятки також увійшли Пилипець, Ясіня, Вишково, Берегово та Виноградів.

Водночас стратегічний потенціал Закарпаття розкривається через надзвичайно високі темпи зростання у нових туристичних дестинаціях. Бедевлянська громада збільшила надходження у 11,9 раза, Буштинська – у 6,8 раза, Нересницька – у 6,6 раза, Великобийганська – у 4,6 раза. Колочавська та Батівська громади продемонстрували зростання у 3,7 рази. Це переконливо доводить, що інвестиції у локальний крафтовий туризм, термальні курорти та зелені садиби приносять швидкий і відчутний економічний результат.

Орієнтовна кількість туроднів у регіоні за 2025 р. сягнула 987191 (без урахування пільгових категорій, звільнених від сплати збору), а національні природні парки Закарпаття прийняли понад 200 тис. відвідувачів [70].

Чернівецька область, володіючи унікальними ландшафтами Буковинських Карпат, також демонструє стабільний висхідний тренд. За дев'ять місяців 2025 р. туристичний збір тут зріс на 13,3%, досягнувши 3,32 млн грн (див. табл. 2.5). Область встановила національний рекорд за часткою малого бізнесу в індустрії гостинності: 89% надходжень туристичного збору забезпечили приватні підприємці, і лише 11% – юридичні особи. Лідерами серед громад стали Чернівецька (2,16 млн грн), Берегометська, Сокирянська, Вижницька і Тарашанська громади. Порівняно з довоєнним періодом, Чернівецька область збільшила надходження у 4,3 рази, що підтверджує успішну стратегію залучення туристів до нових екологічних та культурних маршрутів [37].

Таблиця 2.5 – Макроекономічні показники туристичного збору гірських областей України у 2025 р.

Регіон	Надходження 2025 р. (млн грн)	Приріст до 2024 р. (%)	Провідні туристичні громади	Основний тип суб'єктів господарюва ння
Львівська область	63,1	+38,0%	Львівська, Трускавецька, Східницька, Славська	Змішаний

Регіон	Надходження 2025 р. (млн грн)	Приріст до 2024 р. (%)	Провідні туристичні громади	Основний тип суб'єктів господарюва ння
Івано- Франківська обл.	46,2	+40,0%	Поляницька, Яремчанська, Ворохтянська, Верховинська	Змішаний
Закарпатська область	31,9	+37,6%	Полянська, Ужгородська, Косоньська, Баранинська	ФОП (58%)
Чернівецька область	3,3 (за 9 міс.)	+13,3%	Чернівецька, Берегометська, Вижницька	ФОП (89%)

Стратегічною домінантою сучасного етапу розвитку гірського туризму в Україні є безпрецедентний приплив приватного та інституційного капіталу в розбудову курортно-рекреаційної інфраструктури. Ринок курортної нерухомості Карпат у 2024 – 2026 рр. здійснив якісний перехід від фази стихійної та точкової забудови до етапу системного девелопменту та концептуального відбору. Сучасний інвестор розглядає гірські дестинації як цілісні екосистеми, що створюються для задоволення складних потреб різних цільових аудиторій, функціонують поза піковими сезонами та здатні генерувати стабільний попит завдяки продуманій інфраструктурі.

Наймасштабнішим інфраструктурним прикладом нового етапу розвитку виступає GORO Mountain Resort біля Славська. Його значення полягає не лише у великому обсязі приватних інвестицій, а й у переході до моделі всесезонного

курорту з лижною, велосипедною, готельною, SPA, гастрономічною та діловою інфраструктурою. Подібні проєкти формують нові стандарти конкуренції, однак потребують синхронного розвитку енергетики, водопостачання, доріг і каналізації.

Поряд із макрокурортами розвиваються концептуальні проєкти середнього масштабу – апарт-готелі, приватні котеджні містечка, ретрит-простори та крафтові локації. Вони відповідають попиту на приватність, гнучке проживання, дистанційну роботу та автентичний досвід, завдяки чому розширюють туристичну пропозицію Карпат поза традиційними гірськолижними сезонами.

Розвиток туристичної інфраструктури Карпат має поєднувати приватні девелоперські ініціативи з державним та міжнародним фінансуванням. Механізми UkraineInvest, EBRD та Ukraine Investment Framework здатні спрямовувати ресурси на енергоефективність, водопостачання, очищення стоків, муніципальні мережі та транспорт, без яких неможлива стійкість гірських DESTINATION [26].

Зимовий туристичний сезон 2025 – 2026 рр. став каталізатором глибоких якісних змін в операційній діяльності готельного сектора та виявив нові поведінкові патерни споживачів. За даними аналітичного дослідження групи компаній Ribas Hotels Group, попит на рекреаційні послуги в гірських регіонах досяг безпрецедентно високих показників, суттєво випередивши урбаністичний туризм. Завантаженість готелів у Карпатах взимку 2026 року прогнозується на надзвичайно високому рівні – 85 – 95% у порівнянні з останні. Ця статистика кардинально відрізняється від показників міських DESTINATION, де заповнюваність готелів коливається в межах 50 – 65%, та південних регіонів (наприклад, Одеси), де цей показник становить 45 – 65%.

Для оцінки динаміки розвитку туристичної та готельної індустрії України в умовах макроекономічних коливань та геополітичних викликів доцільно проаналізувати рівень завантаженості засобів розміщення у ключових туристичних DESTINATION – Львові та Буковелі (див.табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Завантаженість готелів Львова та Буковелю.

Рік	Львів, завантаженість, %	Буковель, завантаженість, %	Примітка
2021	48	60	Львів розраховано з даних 2022 р. (+6 в.п. до 2021); Буковель прямо наведено у джерелі
2022	54	58	середньорічна завантаженість, ринкова аналітика HotelMatrix/EY
2023	54	56	для Львова і Буковелю наведено у джерелі 2024 р. як база порівняння
2024	49	56	середньорічна завантаженість
2025*	47	57	середнє за I квартал 2025 р.: Львів 47/48/46%; Буковель 71/62/37%

Попри виклики воєнного часу , регулярні відключення електроенергії, загрози блекаутів та безпекові ризики – готельний бізнес Львова та Буковелю утримує показники завантаженості на плаву. Завдяки повній автономізації та забезпеченню безперебійного сервісу, операційна діяльність залишається стабільною:

Буковель упевнено тримає лідерство з середньорічною авантаженості в межах 56 – 60%, тоді як Львів після пікових 2022 – 2023 рр. (54%) скоригувався до цілком робочих 47 – 49% у 2024 – 2025 рр. [81-83].

З метою глибшого розуміння структурних змін у попиті та виявлення специфіки сезонних коливань, загальні річні індикатори доцільно доповнити помісячним аналізом зимового пікового періоду. Для цього представлено порівняльну характеристику сезонної завантаженості засобів розміщення Львова та Буковелю у розрізі перших кварталів 2024 та 2025 рр. із визначенням динаміки у відсоткових пунктах (в.п.). Це дозволяє наочно оцінити вплив поточної безпекової та економічної ситуації на поведінку споживачів під час традиційного зимового сезону відпочинку (див. рис. 2.5).

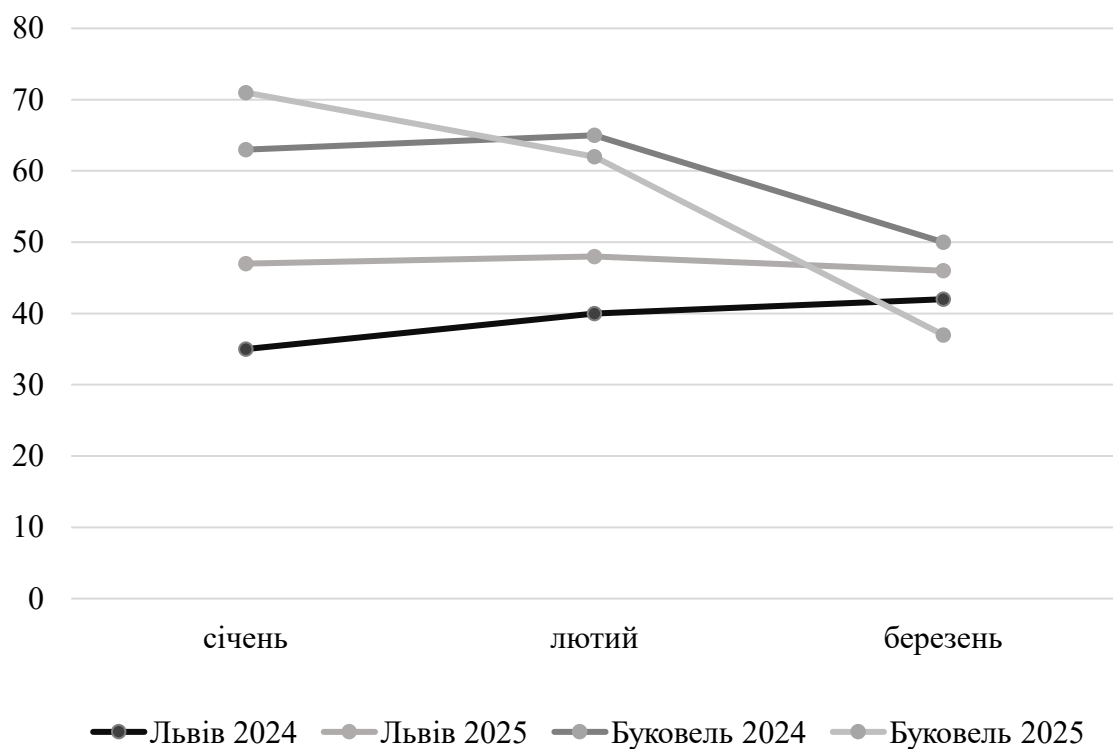

Рис. 2.5 – Аналіз помісячної динаміки I кварталу 2024 – 2025 рр.

Аналіз помісячної динаміки I кварталу 2024 – 2025 рр. виявив діаметрально протилежні тренди: готельний ринок Львова продемонстрував стабільне зростання завантаженості впродовж усього періоду (з піком у січні на +12 в.п.), тоді як Буковель після аномального святкового сплеску в січні 2025 р. (71%) зіткнувся із прогресуючим спадом, який у березні завершився критичним падінням до 37% (мінус 13 в.п.). Ключовим результатом дослідження стала

кардинальна зміна лідера наприкінці кварталу, коли Львів (46%) за рівнем завантаженості номерного фонду суттєво випередив Буковель[81; 82].

Аналіз бронювань виявляє низку фундаментальних структурних трендів, що визначають вектор розвитку індустрії у 2026 р:

Рис. 2.6 – Структурні тренди, що визначають вектор розвитку індустрії

Сучасний ринок гостинності демонструє перехід до більш завчасного планування, зростання попиту на групові та корпоративні заїзди, а також активну цифровізацію продажів. Для готелів це означає необхідність адаптувати пропозицію під довші періоди бронювання, сімейні й корпоративні формати проживання, а також посилювати прямі онлайн-канали комунікації з клієнтами.

Гірськолижна індустрія Карпат у сезоні 2025 – 2026 рр. продемонструвала високий рівень технологічної гнучкості та здатності до швидкої інфраструктурної адаптації, перетворюючись на незалежну від природних коливань систему. Національний ринок представлений кількома потужними рекреаційними центрами, що задовольняють різноманітні запити споживачів (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Порівняння рекреаційних центрів.

Рекреаційний центр	Фінансові результати оператора	Інфраструктурна місткість	Аналітичний висновок
«Буковель»	ТОВ «Буковель»: виторг за 2025 р. - 1595,7 млн грн; чистий прибуток - 422,0 млн грн; активи – 4302,0 млн грн.	Найбільший курорт серед порівнюваних центрів; диверсифікована інфраструктура.	Лідер за туристичним потоком, фінансовою потужністю та рівнем комерціалізації. Курорт фактично виконує роль головного туристичного ядра Українських Карпат.
Драгобрат	ТОВ «Драгобрат»: у 2024 р. понад 5,5 млн грн доходу та понад 0,75 млн грн чистого прибутку; активи – понад 8,4 млн грн.	Найвисокогірніший курорт України.	Нішевий високогірний центр із сильною природною перевагою, але значно меншою фінансовою та сервісною масштабністю порівняно з Буковелем.
Славське	Консолідованого фінансового показника немає, оскільки курорт складається з багатьох садиб, готелів і витягів різних власників.	505 агросадіб і близько 80 готелів у громаді; на Тростяні – 11 трас і 8 витягів. планує стартову відвідуваність 500 тис. осіб на рік.	Центр має значну місткість і історичну впізнаваність, але економічно є фрагментованим.

Продовження таблиці 2.7

Плай	ДП «Плай»: виторг за 2025 р. – 162,6 млн грн; чистий збиток – 76,2 млн грн; активи – 958,1 млн грн.	Працює цілий рік; має готелі, SPA-центри, боулінг, ресторани, лижну школу, тюбінг, канатну дорогу та літні басейни.	За виторгом і активами це один із найпотужніших локальних комплексів Львівської області, однак збитковість 2025 р. свідчить про високе інвестиційне або операційне навантаження.
Захар Беркут	ТзОВ «Захар Беркут»: дохід за 2024 р. – 3,3 млн грн; чистий прибуток – 3,16 млн грн.	Готель «Захар Беркут» має 24 номери; комплекс включає крісельний витяг, бугельні витяги, систему трас, ресторан, басейн і SPA-послуги.	Компактний локальний центр. Його сила полягає у поєднанні зимового катання з літнім відпочинком, але за масштабом і публічними фінансовими показниками він поступається Буковелю та Плаю.

Порівняння показує суттєву нерівномірність розвитку рекреаційних центрів. «Буковель» має найвищий рівень комерційної реалізації туристичного потенціалу: він поєднує багатомільйонний туристичний потік, відносно високу завантаженість готелів і значні фінансові результати. Важливо, що його попит уже не обмежується лише зимовим сезоном, оскільки курорт активно розвиває літні, SPA, розважальні та подієві послуги.

Драгобрат, навпаки, не є масовим курортом за сервісною моделлю. Його головна перевага - висотне розташування та природний сніговий сезон, що дає змогу зберігати попит серед поціновувачів фрірайду. Однак за фінансовими показниками оператора цей центр істотно поступається Буковелю та Плаю, що пояснюється меншою інфраструктурною централізацією, складнішою логістикою і вузькою аудиторією.

Славське відрізняється від інших центрів тим, що воно функціонує не як один корпоративний курорт, а як розосереджена туристична територія. Його поточна конкурентна перевага полягає у великій кількості агросадиб і готелів, залізничній доступності та історичній впізнаваності. Водночас відсутність єдиного оператора ускладнює облік відвідуваності, доходів і завантаженості. Перспективним фактором є будівництво GORO Mountain Resort, який може

змінити роль Славського з локального історичного центру на потужну всесезонну дестинацію міжнародного формату.

Плай і Захар Беркут репрезентують компактні рекреаційні комплекси Львівської області. Плай має значно більший фінансовий і майновий масштаб, що підтверджується високою вартістю активів та значним виторгом. Однак збитковість 2025 р. свідчить, що масштаб інвестицій і витрат поки перевищує поточну прибутковість. Захар Беркут, навпаки, має значно менший масштаб, але формує комплексну пропозицію зимового і літнього відпочинку: проживання, харчування, витяги, басейн та SPA [84 – 96].

Таблиця 2.8 – Фінансові результати операторів рекреаційних центрів

Оператор / центр	Рік	Виторг, млн грн	Чистий прибуток / збиток, млн грн	Активи, млн грн	Рентабельність продажів, %
Буковель	2025	1595,7	422,0	4302,0	26,4
Плай	2025	162,6	-76,2	958,1	-46,9
Драгобрат	2024	5,5	0,75	8,4	близько 3,6
Захар Беркут	2024	3,3	3,16	29,1	95,7

Рентабельність продажів розраховано як відношення чистого прибутку до виторгу. За цим показником формально найвищий результат має ТзОВ «Захар Беркут», однак його виторг у багато разів менший, ніж у Буковелю та Плаю, тому абсолютний економічний ефект є обмеженим. Найбільш збалансовану модель серед оприлюднених фінансових даних демонструє «Буковель», оскільки він поєднує великий виторг, суттєвий чистий прибуток і багатомільйонний туристичний потік [86; 87; 94; 96].

Важливим вектором розвитку стало масове впровадження систем штучного снігоутворення. Сучасні гірськолижні намагаються досягти технологічної незалежності від природних погодних умов завдяки інвестиціям

у снігові гармати та системи охолодження трас. Запуск систем насніження на курортах Плай, Буковель та інших дозволяє операторам самостійно формувати стабільний сніговий покрив та гарантувати відкриття сезону катання для десятків тис. туристів. Це стимулює індустрію до остаточного переходу на концепцію всесезонних хабів, де зимовий спорт є лише однією з багатьох доступних атракцій.

Щодо перспектив літнього туристичного сезону 2026 р., метеорологічні та аналітичні прогнози вказують на надзвичайно сприятливі умови для розвитку екотуризму в Карпатах. Очікується комфортне, помірно тепле літо без тривалих аномальних спекотних періодів, із середньою температурою на 1 – 2 градуси вище кліматичної норми та достатньою кількістю опадів (дощів) у західних областях. Розвиток екотуризму здійснює потужний культурологічний вплив, підтримуючи місцеві ремесла, екологічні ініціативи (будівництво з природних матеріалів: дерева, камені) та сприяючи стійкому розвитку сільських територій.

Однією з найглибших структурних трансформацій туристичного потенціалу Карпат стало формування національного медико-соціального кластера. Гірський регіон перетворився на головний хаб комплексної фізичної, психологічної та соціальної реабілітації військовослужбовців, ветеранів та цивільного населення. Ця еволюція зумовила появу та стрімкий розвиток нового туристичного продукту – оздоровчо-реабілітаційного туризму.

Традиційні рекреаційні комплекси та санаторії Західної України швидко адаптували свої операційні моделі під сучасні суспільні потреби. Такі відомі заклади, як санаторій «Карпати» та «Женева» (Трускавець), готель «Київська Русь» (Східниця) та санаторій «Боржава» (Закарпаття), значно розширили спектр спеціалізованих медичних процедур, запровадивши програми комплексного відновлення здоров'я, психологічного супроводу та забезпечення комфортного, відокремленого відпочинку у курортних зонах.

Великий бізнес також активно долучився до створення інклюзивного простору. Показовою є ініціатива ТК «Буковель», де з січня 2024 р. та

протягом наступних сезонів діє спеціалізована адаптивна лижна програма. Цей проєкт надає можливість ветеранам, які отримали важкі травми чи ампутації, опановувати гірськолижні спуски на спеціально розробленому обладнанні. Катання має колосальний терапевтичний вплив, повертаючи учасникам відчуття власних сил, створюючи простір рівних можливостей та сприяючи швидкій психологічній реабілітації.

Водночас Карпатський макрорегіон став епіцентром розгортання спеціалізованих реабілітаційних центрів, які формують сталий цілорічний медичний потік і підсилюють соціальну значущість рекреаційної інфраструктури [55]. Інтеграція передових медичних технологій з унікальними бальнеологічними та кліматотерапевтичними ресурсами Карпат гарантує регіону стійкий попит та високу соціальну значущість туристичної інфраструктури на десятиліття вперед.

Повноцінне розкриття туристичного потенціалу Карпат прямо залежить від ефективності транспортної логістики. У період 2024 – 2026 рр. спостерігається синергія між державною інфраструктурною політикою та потребами індустрії гостинності, що виражається у розширенні залізничних мереж та оптимізації управління автомобільними дорогами. АТ «Укрзалізниця» у 2025 – 2026 рр. розширила пропозицію місць і маршрутів у карпатському напрямку, а скорочення часу в дорозі на ключових рейсах підвищило доступність Яремче, Ворохти, Рахова, Солотвина та інших рекреаційних центрів [61].

Аналіз кількісних показників розвитку залізничної інфраструктури АТ «Укрзалізниця» у 2025 – 2026 рр. свідчить про суттєве посилення транспортної доступності Карпатського регіону, що є одним із ключових факторів підвищення туристичної конкурентоспроможності гірських територій. У сучасних умовах транспортна логістика виступає визначальним елементом туристичної інфраструктури, оскільки безпосередньо впливає на інтенсивність туристичних потоків, сезонну мобільність населення та рівень доступності рекреаційних дестинацій (див. табл. 2.9).

У 2025 – 2026 рр. АТ «Укрзалізниця» суттєво розширила мережу пасажирських перевезень, що має прямий позитивний вплив на туристичну галузь Карпатського регіону. Зокрема, у графіку руху на 2025 – 2026 рр. було введено 11 нових поїздів, серед яких 8 міжнародних та 3 внутрішніх маршрути, що посилює інтеграцію України до європейського транспортного простору та підвищує доступність туристичних DESTINACIЙ для іноземних і внутрішніх туристів.

Таблиця 2.9 – Кількісні показники розвитку залізничної інфраструктури та пасажирського сполучення АТ «Укрзалізниця»

Блок оцінки	Показник	Кількісне значення
Пасажирські перевезення	Нові поїзди у графіку 2025/2026 рр.	11 поїздів, з них 8 міжнародних і 3 внутрішніх
Пасажирські перевезення	Додаткова пропозиція місць у 2026 р.	понад 2 млн місць за рік
Пасажирські перевезення	Збільшення місць у пікові періоди	+20%
Пасажирські перевезення	Пасажиропотік УЗ за неповні 11 місяців 2025 р.	понад 25 млн пасажирів
Пасажирські перевезення	Додаткові місця у пікові дні під час тестування літньої моделі перевезень	понад 7000 місць на добу
Капітальні інвестиції 2025 р.	Затверджений обсяг капітальних інвестицій УЗ до затвердження фінплану	7,7 млрд грн
Капітальні інвестиції 2025 р.	Капітальний ремонт колій, вагонів і локомотивів	2,0 млрд грн
Капітальні інвестиції 2025 р.	Заплановане відновлення колій	174 км колій

Для забезпечення внутрішньорегіональної гірської мобільності УЗ задіює сучасні дизель-поїзди серії ДПКр, які курсують за оптимізованими графіками на локальних напрямках[97; 98].

Розвиток транспортної системи також охоплює автомобільну інфраструктуру. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури активно впроваджує підходи до управління дорожнім господарством. Завдяки співпраці з японським фондом ЛСА, агентство впроваджує автоматичне сканування доріг для точної фіксації якості покриття, що дозволяє максимально ефективно та обґрунтовано розподіляти фінансові ресурси. Фокус робиться на підтримці стратегічно важливих артерій, тому було оголошено масштабні тендери вартістю понад 3 млрд грн на модернізацію доріг. Зокрема, ініційовано капітальний ремонт складної 750-метрової ділянки та моста через річку Прут на трасі державного значення Н-09 Мукачєво – Львів у районі села Микуличин, із фінансуванням понад 300 млн грн. Розвиток магістралей Н-09, П-24 та Р-21 забезпечує безперешкодний доступ туристів до головних рекреаційних зон.

Перехід на концептуальний рівень розвитку туризму підтверджується прийняттям муніципальних і регіональних програм на період 2026 – 2028 рр. Місцеві органи влади активно впроваджують механізми циркулярної економіки, де прибутки від галузі безпосередньо реінвестуються в її модернізацію. Історичним прецедентом стала нова Програма розвитку туризму на 2026 – 2028 рр., ухвалена Львівською міською радою. Згідно з цим документом, місто офіційно закріпило рішення: спрямовувати 10% усіх надходжень від туристичного збору виключно на розвиток сфери гостинності (що у 2026 р. складе 3,5 млн грн). Цей капітал інвестується в аналітичні дослідження для ухвалення рішень на основі Data Science, розробку цифрових рішень, впровадження жорстких стандартів безбар'єрності, міжнародну промоцію та розвиток нішевих напрямків [37].

Чернівецька обласна державна адміністрація імплементувала концепцію просторового планування через визначення «туристичних магнітів». Область

виокремила шість ключових об'єктів для концентрації інфраструктурного розвитку: історичне середмістя Чернівців, обласний музей архітектури та побуту, Хотинську фортецю, радарну станцію «Памір», печерний монастир у селі Галиця та світовий центр старообрядництва в селі Біла Криниця. Навколо цих об'єктів створюється нова інфраструктура (зокрема, проекти архітектурної підсвітки), фінансована коштами обласних бюджетів та ДАРТ України [44].

Івано-Франківська область реалізує стратегію географічної диверсифікації туристичних потоків. Відділ туризму ОДА у 2025 – 2026 рр. презентував п'ять маршрутів, покликаних розкрити потенціал незвіданих територій Покуття та Бойківщини (див. рис. 2.7).

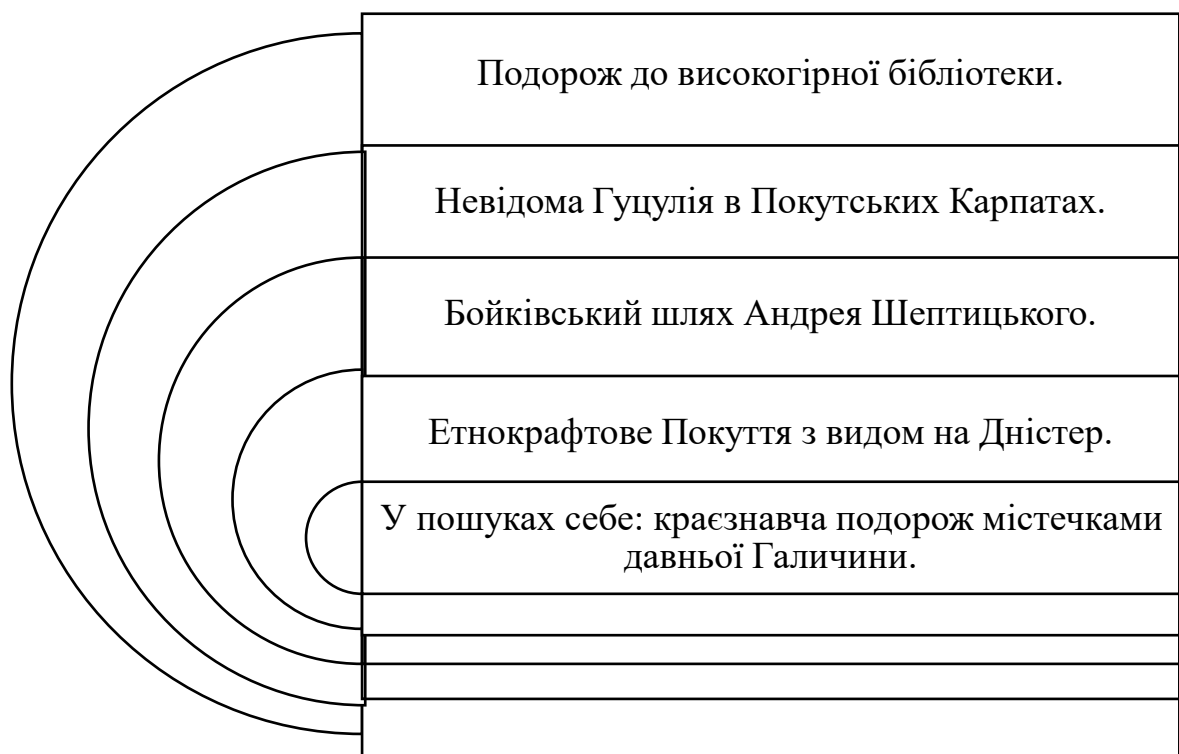

Рис. 2.7 – Маршрути для диверсифікації туристичних потоків

Ці проекти ідеально відповідають глобальному тренду на «повільний туризм», стимулюючи мікропідприємництво у віддалених громадах та гарантуючи туристам глибокий, автентичний культурний досвід [46].

Аналіз інституційних, економічних та інфраструктурних процесів років доводить що туристичний потенціал гірських регіонів України трансформується у високотехнологічну, капіталоємну та соціально відповідальну індустрію, що має всі передумови для інтеграції у вищу лігу європейського рекреаційного ринку.

2.3. Проблеми та обмеження розвитку гірського туризму в Україні

Аналіз сучасного стану туристичної галузі в гірських регіонах України, попри зафіксовані в попередніх розділах тенденції до зростання податкових надходжень та інвестиційної активності, виявляє глибокий комплекс структурних, інституційних, екологічних та соціально-економічних проблем. Трансформація Карпатського макрорегіону на головний національний рекреаційний хаб в умовах воєнного стану та макроекономічної нестабільності 2022 – 2026 років оголила критичні вразливості наявної моделі управління туристичними DESTINACIAMI. Перехід від екстенсивного до інтенсивного етапу розвитку вимагає об'єктивної оцінки бар'єрів, що стримують стале функціонування галузі. Дослідження емпіричних даних, судової практики, статистичної звітності профільних відомств та міжнародних аналітичних центрів дозволяє стверджувати, що подальше неконтрольоване масштабування індустрії гостинності без системного вирішення накопичених протиріч загрожує не лише втратою економічної рентабельності, але й незворотною руйнацією базового туристичного ресурсу – гірських екосистем.

Проблемне поле розвитку гірського туризму доцільно структурувати за п'ятьма магістральними напрямками: екологічна криза та нераціональне природокористування, інфраструктурний розрив і колапс комунальних мереж, соціально-демографічна криза та кадровий дефіцит, тінізація економіки та деформація конкурентного середовища, а також безпекові й адміністративні обмеження у прикордонних зонах.

Фундаментальним обмеженням для сталого розвитку рекреаційного потенціалу Карпат є прогресуюча екологічна деградація, спричинена хижацьким природокористуванням та багаторічною практикою масових суцільних рубок лісових масивів. Туристична привабливість гірських територій має пряму кореляцію з рівнем збереженості природних ландшафтів, біорізноманіття та чистоти водних артерій. Натомість, діяльність лісогосподарських підприємств протягом тривалого часу була орієнтована виключно на максимізацію обсягів заготівлі деревини, ігноруючи екосистемні послуги лісу та його значення для туристичної економіки[27].

Незаконні вирубки в Карпатах руйнують цілісні екосистеми, що призводить до катастрофічної втрати біорізноманіття шляхом видалення старовікових дерев, які є критично важливими для збереження ареалів існування ендемічних видів тварин і рослин. Без надійного захисту кореневої системи дерев гірські схили стають максимально вразливими до вітрової та водної ерозії ґрунту. Цей процес неминуче посилює ризики виникнення масштабних зсувів та руйнівних повеней у гірській місцевості, які періодично знищують транспортну та туристичну інфраструктуру, завдаючи державі колосальних збитків. Крім того, гірські ліси виконують функцію глобального фільтра, регулюючи стік: за умови їх знищення річки стрімко забруднюються, а загальний водний баланс регіону, що є ключовим водоохоронним хабом країни, критично порушується.

Показовим індикатором інституційної кризи є конфлікти навколо незаконних рубок у Карпатах, де екологічні збитки вимірюються десятками мільйонів гривень, а судово-експертні процедури суттєво ускладнюють оперативне відновлення справедливості та компенсацію шкоди [27].

Усвідомлення екологічних ризиків змушує державу переглядати модель лісокористування: із 2027 р. в гірських лісах Карпат планується відмова від суцільних рубок на користь вибіркового, наближеного до природних процесів ведення лісового господарства [71].

Другою критичною проблемою, яка набула ознак системної кризи, є тотальний дисбаланс між стрімкими темпами приватного інвестиційного будівництва в індустрії гостинності та катастрофічним станом застарілої муніципальної інфраструктури гірських громад. Сучасний гірський туризм вимагає надійності систем життєзабезпечення: безперебійного електропостачання, якісної питної води, ефективного водовідведення та управління твердими побутовими відходами. Проте більшість гірських сіл Карпатського макрорегіону, які історично формувалися як сільськогосподарські поселення з низькою щільністю населення, концептуально та технічно не були розраховані на виконання функцій цілорічних макрокурортів із десятками тис. туристів.

Найгостріше інфраструктурний розрив проявляється у сфері каналізації та очищення стічних вод. Масове будівництво апарт-готелів, SPA-комплексів і приватних садиб збільшує навантаження на ґрунтові води та гірські річки, тому проекти сучасних очисних споруд для Поляниці й Яремче мають ключове значення для екологічної безпеки регіону [58].

Ще одним виміром інфраструктурного розриву є енергетична нестабільність. Готельний бізнес України, і Карпатського регіону зокрема, завершив 2025 р. в умовах перманентної невизначеності, спричиненої жорсткими енергетичними обмеженнями та постійною загрозою масштабних блекаутів. Ця макроекономічна реальність змусила туристичний бізнес кардинально переглянути свої операційні моделі.

Для забезпечення безперебійного надання послуг оператори ринку були змушені інвестувати колосальні кошти у створення повністю автономних систем життєзабезпечення, потужних промислових дизель-генераторів, систем сонячної генерації з акумуляторними накопичувачами та автономних свердловин. Цей процес вимушеної технологічної модернізації, хоч і продемонстрував високу здатність галузі адаптуватися та рухатися вперед, водночас критично підвищив операційні витрати. Вартість кіловата електроенергії, згенерованої дизельним паливом у гірській місцевості з

урахуванням логістики, багаторазово перевищує мережеві тарифи. Ці додаткові витрати неминуче перекладаються на кінцевого споживача, стимулюючи зростання тарифів на проживання та супутні послуги, що знижує цінову конкурентоспроможність українських курортів на міжнародному ринку.

Третім фундаментальним бар'єром для розвитку туристичної галузі гірських регіонів стала безпрецедентна криза людського капіталу. Індустрія гостинності належить до секторів з високою часткою ручної праці та безпосередньої міжособистісної взаємодії. Якість туристичного продукту прямо залежить від рівня кваліфікації, мотивації та емоційного інтелекту персоналу. Проте готельний ринок України змушений функціонувати в умовах найгострішого кадрового дефіциту за всю історію незалежності. Ця ситуація є комплексним наслідком масової зовнішньої трудової міграції працездатного населення, переважно жінок (які традиційно складали основу лінійного персоналу – покоївки, адміністратори, працівники сфери харчування), та інтенсивних мобілізаційних процесів, що суттєво скоротили пропозицію чоловічої робочої сили.

Відсутність персоналу стає критичним обмежувачем навіть для тих туристичних комплексів, які не мають фінансових проблем та володіють сучасною матеріально-технічною базою. Готельєри змушені обмежувати спектр послуг, скорочувати години роботи або штучно знижувати ліміти завантаженості номерного фонду просто через фізичну неможливість забезпечити належний рівень сервісу для 100% потенційних гостей.

Парадоксальність цієї кризи на ринку праці підкреслюється макростатистичними даними щодо рівня зайнятості в країні (див. рис. 2.4).

Згідно з аналітичним звітом Національного банку України у макроекономічному та монетарному огляді за 2025 рік, який базується на результатах досліджень Міжнародної організації з міграції (МОМ), рівень безробіття серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) досягає критичних 17%.

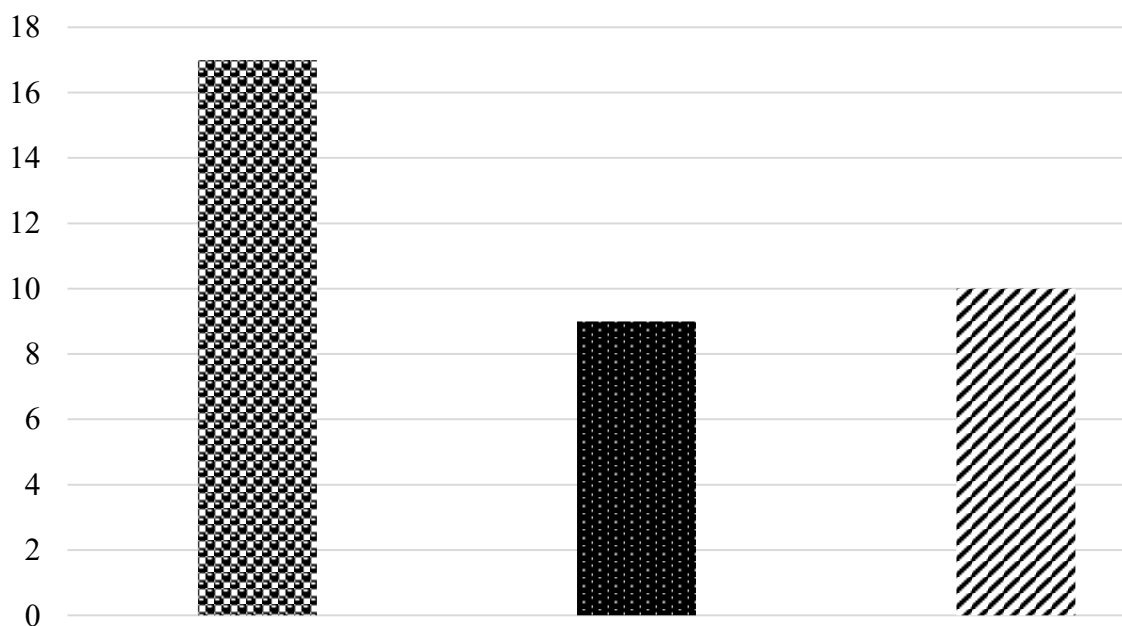

Рис. 2.7 – Рівень безробіття серед різних груп населення України у 2025 р., %

Згідно з аналітичним звітом Національного банку України у макроекономічному та монетарному огляді за 2025 р., який базується на результатах досліджень Міжнародної організації з міграції (МОМ), рівень безробіття серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) досягає критичних 17%. Цей показник майже вдвічі перевищує рівень безробіття серед громадян, які повернулися з-за кордону (9%), та серед тих українців, які не покидали свої домівки під час війни (10%).

Зростання рівня безробіття серед внутрішньо переміщених осіб має не лише соціальні, а й економічні наслідки, оскільки призводить до збільшення навантаження на систему соціальної підтримки, скорочення податкових надходжень та недовикористання людського капіталу. Водночас за умов правильної державної політики, розвитку регіональних програм зайнятості, підтримки малого підприємництва та програм професійної перекваліфікації ВПО можуть стати важливим чинником економічного відновлення України у повоєнний період.

Враховуючи, що за оцінками МОМ станом на вересень 2025 р. в Україні налічувалося близько 3,7 млн. внутрішньо переміщених осіб, ця демографічна група формує колосальний, але не задіяний резерв робочої сили. Більше того, спостерігається негативна динаміка: у попередньому звіті МОМ зазначалося, що у 2024 р. рівень безробіття серед ВПО працездатного віку становив 15%, що свідчить про поглиблення проблем їхньої економічної реінтеграції (див. рис. 2.7).

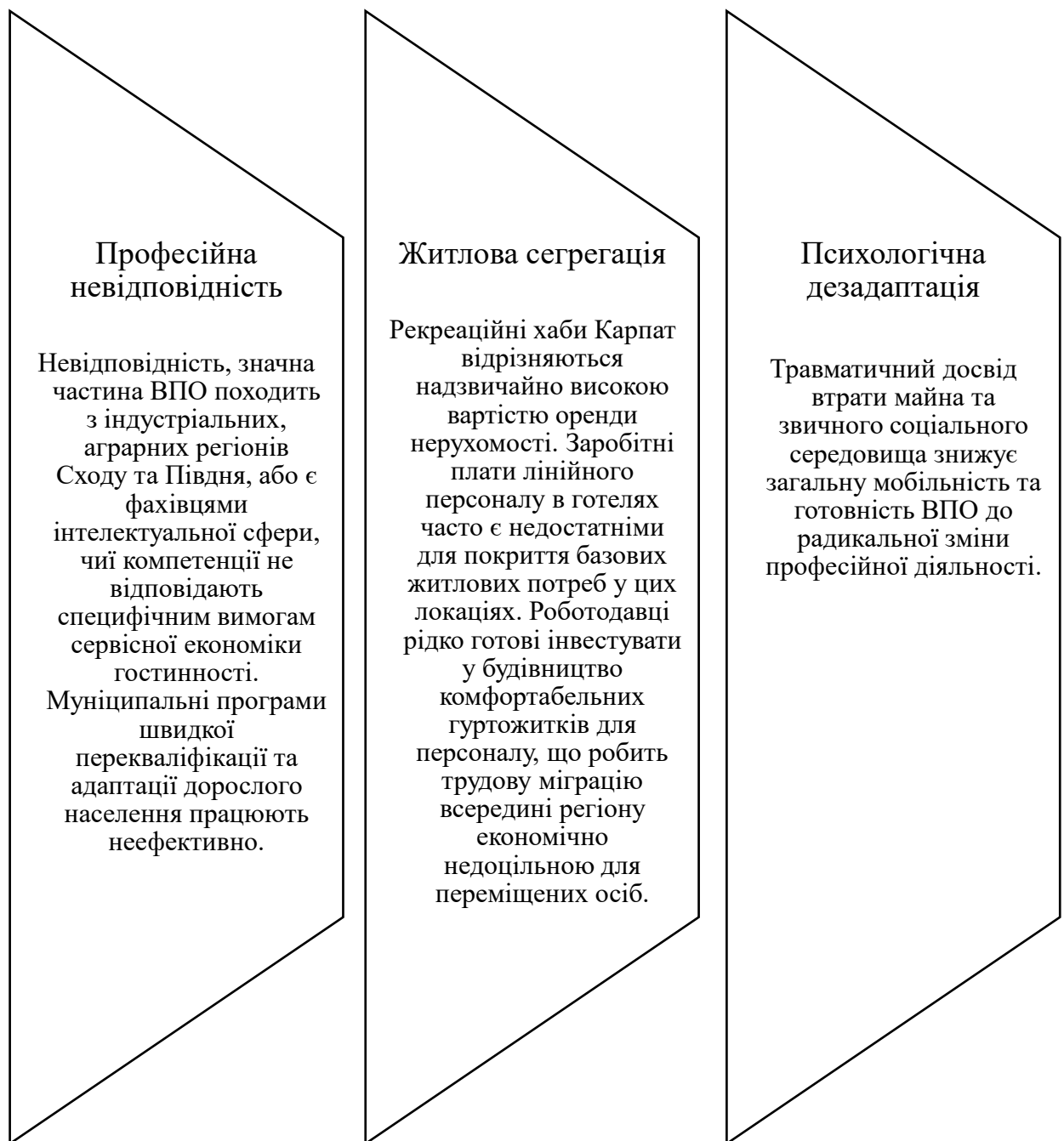

Рис. 2.7 – Проблеми інтеграції ВПО

Успішна інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у сервісну економіку рекреаційних регіонів блокується комплексом взаємопов'язаних бар'єрів, які утворюють деструктивне замкнене коло. Початковий професійний дисбаланс, зумовлений відсутністю у переселенців досвіду роботи у сфері гостинності, критично посилюється жорсткими економічними реаліями курортних зон. Зокрема, надвисока вартість оренди нерухомості робить працевлаштування на лінійні посади фінансово недоцільним, оскільки заробітна плата часто не покриває навіть базових житлових потреб. Ситуацію суттєво ускладнює глибока соціально-психологічна травматизація через втрату майна та звичного середовища, що знижує мобільність людей і їхню готовність до радикальної зміни кваліфікації. У підсумку, представлена залежність обґрунтовує, що розв'язання цієї проблеми лежить поза межами стандартних механізмів ринку праці та потребує комплексних муніципальних програм, які одночасно вирішуватимуть житлові, освітні та адаптаційні запити ВПО.

Водночас демографічний зсув трансформував і саму модель споживання туристичних послуг. На ринку чітко артикулюється стабільний попит на довготривалу оренду в західних регіонах, який формують так звані релоканти. Переважно це платоспроможні самостійні приватні особи з Києва та східних регіонів, або ж цілі корпоративні команди, які орендують готельні номери чи апартаменти для безпечного проживання та віддаленої роботи. Аналогічні процеси масового масштабу відбуваються в Карпатах. Це забезпечує готельєрам стабільний грошовий потік поза високим туристичним сезоном, але виводить значний обсяг номерного фонду з класичного туристичного обігу, перетворюючи рекреаційні заклади на сурогатні житлові комплекси із зовсім іншою моделлю обслуговування.

Економічний вимір функціонування туристичної галузі Карпат характеризується глибокою дуалістичністю. З одного боку, офіційна макроекономічна статистика демонструє ознаки відновлення та навіть зростання податкових надходжень, але з іншого – ці цифри маскують

колосальний обсяг тіньового сектору, який генерує системні фіскальні та конкурентні дисбаланси.

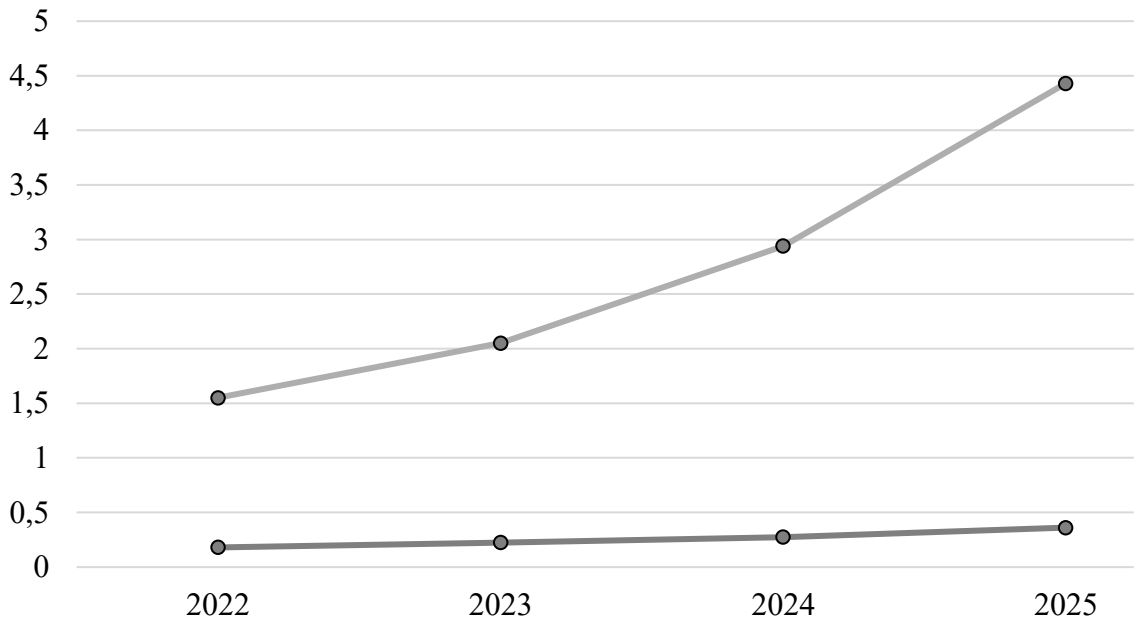

Рис. 2.8 – Загальна сума податкових надходжень від суб'єктів туристичної галузі, млрд грн.

Згідно з офіційними даними, загальна сума податкових надходжень від суб'єктів туристичної галузі у 2025 р. склала майже 4,43 млрд грн, що на 50,6% перевищує показники 2024 р. (див. рис. 2.5). Безпосередньо від туристичного збору до місцевих бюджетів надійшло 359 млн грн (зростання на 31,5%). Географічний розподіл цих надходжень підтверджує ключову роль гірських DESTINATION: серед лідерів, окрім Києва (70 млн грн) та Одеської області (20,3 млн грн), стабільно закріпилися Львівська (63 млн грн), Івано-Франківська (46 млн грн) та Закарпатська (31,9 млн грн) області [61]. Зафіксовано також позитивну динаміку у нішевих сегментах: надходження від діяльності туристичних баз та дитячих таборів відпочинку у 2024 р. зросли до 201,1 млн грн (проти 145,9 млн грн у 2023 р.), хоча й не досягли показників довоєнного 2021 р. (328,2 млн грн). Відповідно, податки від кемпінгів та стоянок для

автофургонів у 2024 р. зросли більш ніж удвічі – до 4,6 млн грн порівняно з 2,9 млн грн у 2023 р. [69].

Проте структурний аналіз бази платників податків вказує на потужну мікроекономічну фрагментацію ринку. До кінця 2025 р. загальна кількість платників податків у туристичній сфері становила 20,7 тис. осіб, що відображає загальне зростання на 17,6% (або 7%, якщо не враховувати КВЕД 79.90 – надання послуг із бронювання). Ключовим драйвером цього зростання стали виключно фізичні особи-підприємці (ФОП), кількість яких зросла більш ніж на 20% (на 20,7%) і досягла 16,9 тис. Натомість кількість юридичних осіб (великих і середніх компаній) становить лише 3,7 тисячі, продемонструвавши скромне зростання на 5,3%[61].

Ця диспропорція є наслідком специфіки карпатського туризму, де домінує приватний сектор – сільський зелений туризм, гостьові будинки, невеликі котеджні містечка. Проблема полягає в тому, що навіть попри збільшення кількості офіційно зареєстрованих ФОПів, лєвова частка індустрії продовжує функціонувати у сірій або чорній зонах економіки. Тисячі приватних садиб приймають туристів без жодної реєстрації підприємницької діяльності, не сплачуючи ані туристичний збір, ані податок на доходи фізичних осіб. Ця масова тінізація створює замкнене коло деградації муніципального управління: місцеві ради недоотримують сотні мільйонів гривень, які могли б бути реінвестовані у розбудову критично необхідних очисних споруд чи ремонт доріг. Водночас формується глибоко викривлене конкурентне середовище. Легальні готельні комплекси (юридичні особи), які несуть повний тягар оподаткування, офіційно працевлаштовують персонал в умовах кадрового дефіциту, інвестують у протипожежні системи та генератори, опиняються у не вигідному становищі порівняно з тіньовиками, які мають можливість суттєво демпінгувати ціни.

Ефективність управління туристичною галуззю також послаблюється інституційною слабкістю профільних державних органів. Аналіз фінансової діяльності ДАРТ за 2025 р. свідчить про низьку здатність до реалізації

цільових програм. З передбаченого бюджетного фінансування у розмірі 22,8 млн грн фактичні касові видатки агентства склали лише 15,6 млн грн, внаслідок чого 7,1 млн грн були повернуті до державного бюджету. І хоча відомство звітує про перевиконання плану з видачі ліцензій (24 замість запланованих 15) та проведення міжнародних заходів (15 замість 8), неосвоєння майже третини виділених коштів в умовах, коли галузь критично потребує підтримки (маркетингу, цифровізації реєстрів для боротьби з тінізацією, розробки стандартів безбар'єрності), є свідченням системних вад у державному менеджменті (див. табл. 2.10) [61].

Таблиця 2.10 – Вплив ключових показників розвитку галузі на формування тіньового сектору та інституційну спроможність управління

Показник розвитку	Офіційна статистика (2025 р.)	Прихований вимір (тіньові наслідки)
Кількість платників податків	Зростання ФОП на 20,7% (до 16,9 тис. осіб).	Масове ухилення приватних домогосподарств від реєстрації, що деформує ринкове ціноутворення.
Податкові надходження	4,43 млрд грн (загальна сума), 359 млн грн туристичного збору.	Системне недофінансування місцевих бюджетів; неможливість реінвестицій у місцеву інфраструктуру.
Державне управління	Використання 15,6 млн грн із закладених 22,8 млн грн бюджету ДАРТ.	Інституційна неспроможність реалізації комплексних програм модернізації галузі та боротьби з тіньовим ринком.

Результатом усіх цих макроекономічних деформацій є формування специфічної моделі споживання туристичних послуг, яку чітко фіксує

міжнародна аналітика. За даними сервісу моніторингу готельного сектору STR-COSTAR, який відстежує переважно сегмент міжнародних та великих національних готелів рівня 4 – 5 зірок на ринку України, середня ціна за номер у 2025 р. зросла на 12% порівняно з минулим роком і досягла позначки у 118 євро. Ця цінова динаміка відображає намагання легального бізнесу компенсувати витрати на автономність та високі зарплати. Однак інший, значно важливіший показник ефективності – середня завантаженість – склав в Україні лише 48%. Хоча це є позитивним зрушенням порівняно з кризовим показником 34% у 2022 р., він залишається критично низьким на тлі середньої завантаженості готелів Європи, яка у 2025 р. становила 71%. Як зазначають експерти, досягнути рівня активності європейського готельного ринку за умови продовження війни та збереження поточних системних проблем видається примарною метою. Ця статистика свідчить про елітизацію легального рекреаційного сегмента: висока маржинальність дозволяє операторам виживати при напівпорожніх готелях, тоді як масовий турист середнього класу витискається у дешевший, нелегальний сектор, або відмовляється від подорожей загалом.

Специфічним, але потужним обмежувальним фактором для розвитку туризму в окремих гірських регіонах України (передусім у Закарпатській та Чернівецькій областях) став жорсткий безпековий режим, пов'язаний з їхнім статусом прикордонних територій. В умовах воєнного стану держава змушена впроваджувати посилені заходи контролю за переміщенням громадян поблизу державних рубежів, що неминуче вступає в прямий конфлікт з логікою функціонування туристичної галузі, яка базується на свободі пересування та доступі до рекреаційних локацій.

Нормативно-правовим підґрунтям цього режиму є Постанова Кабінету Міністрів України №1147, яка жорстко регламентує порядок в'їзду, перебування, проживання та провадження будь-яких робіт у прикордонній смузі (як правило, це п'ятикілометрова ділянка від лінії державного кордону). Згідно з цим документом, перебування в зазначеній зоні вимагає від кожного

громадянина отримання спеціального дозволу від органу охорони державного кордону, у межах відповідальності якого знаходиться відповідна ділянка. Постанова КМУ №1318 встановлює певні винятки, зазначаючи, що дія цих обмежень не поширюється на осіб, які безпосередньо перебувають у межах населених пунктів або здійснюють рух автомобільними дорогами загального користування державного значення. Проте на практиці імплементація цих норм створює колосальні перешкоди для розвитку гірського туризму.

Проблема полягає в тому, що найбільш привабливі та унікальні туристичні локації Закарпаття та Буковини – високогірні озера, марковані пішохідні треки, оглядові майданчики, печерні комплекси та місця для дикого кемпінгу – розташовані саме у лісових масивах і гірських хребтах за межами населених пунктів, потрапляючи під дію обмежувальних заходів. Організація активного екологічного туризму (пішохідних походів, велотурів, альпіністських зборів) вимагає завчасного бюрократичного узгодження та отримання індивідуальних чи групових дозволів. Ця процедура знищує концепцію спонтанного туризму відпочинку вихідного дня та критично ускладнює роботу туристичних операторів, які не можуть гарантувати клієнтам безперешкодний доступ до заявлених локацій. Більше того, багаторічні міжнародні проекти зі створення транскордонних туристичних маршрутів (спільно з Румунією, Словаччиною чи Польщею), що фінансувалися за рахунок європейських грантів, опинилися у стані глибокої стагнації або повної заморозки через неможливість їх повноцінної експлуатації.

Окрім безпосередніх адміністративних бар'єрів, туристичний ринок прикордонних регіонів зазнає нищівних ударів від інформаційної асиметрії та панічних настроїв у суспільстві. Відсутність проактивної, єдиної комунікаційної стратегії з боку державних інституцій призводить до періодичного поширення дезінформації. Так, навесні та влітку 2024 – 2025 рр. соціальними мережами масово ширилися фейкові повідомлення про нібито заяви представників прикордонної служби щодо введення нових, тотальних

«жорстких правил» перебування чи повного закриття окремих районів Закарпаття для туристів. Однак інформаційний резонанс від подібних чуток спричиняє ланцюгову реакцію: остерігаючись перевірок документів на блокпостах чи неможливості дістатися до місця відпочинку, туристи масово скасовують попередні бронювання в готелях Закарпатської області, переорієнтовуючи попит на більш «безпечні» в адміністративному плані райони Львівщини чи Івано-Франківщини.

Це поглиблює явище просторової поляризації, коли одні DESTINACIЇ потерпають від надмірного антропогенного та інфраструктурного навантаження (овертуризм), тоді як інші, не менш привабливі гірські громади, занурюються у стан економічної депресії та втрачають інвестиційну привабливість через фактори, на які місцеве самоврядування не має жодного впливу.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи можна зробити висновки що Карпатський макрорегіон має високий природно-рекреаційний і культурно-історичний потенціал, однак рівень його використання є нерівномірним у межах окремих областей. Найвищі інтегральні оцінки отримали Закарпатська область – 4,75 бала та Івано-Франківська область – 4,70 бала, що пояснюється поєднанням високої частки природно-заповідного фонду, активного гірського туризму, бальнеологічних ресурсів, етнографічної спадщини та сформованих туристичних центрів. Львівська область із показником 4,20 бала вирізняється сильним культурно-історичним і курортно-оздоровчим компонентом, тоді як Чернівецька область із результатом 3,60 бала має значний, але менш комерціалізований потенціал.

Сучасний стан туризму в гірських регіонах України характеризується зростанням ролі Карпат як провідного центру внутрішнього рекреаційного попиту. В умовах воєнного стану саме безпечніші західні області стали

ключовими напрямками для відпочинку, оздоровлення, короткострокових подорожей і релокації частини туристичної активності.

Водночас ефективне використання туристичного потенціалу стримується низкою системних проблем. Найбільш суттєвими залишаються екологічне навантаження на популярні локації, незаконні рубки, перевантаження комунальної інфраструктури, нестача очисних споруд, транспортна нерівномірність, сезонність попиту, кадровий дефіцит і тінізація частини туристичного бізнесу. Наявність цих обмежень свідчить про необхідність переходу від екстенсивного нарощування туристичних потоків до збалансованої моделі розвитку, заснованої на моніторингу навантаження, інвестиціях в інфраструктуру, екологічній модернізації та підтримці локальних громад.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення механізмів державного та місцевого управління розвитком туризму в Карпатському регіоні

Проведений у другому розділі аналіз засвідчив, що туристичний потенціал Українських Карпат не може бути ефективно реалізований лише шляхом збільшення кількості засобів розміщення, рекламних кампаній або точкового ремонту інфраструктури. Головна проблема полягає у розриві між ресурсною привабливістю території та здатністю системи управління перетворювати цю привабливість на сталий туристичний продукт. У межах одного макрорегіону одночасно співіснують високонавантажені курортні зони, громади з недостатньою туристичною активністю, природоохоронні території з обмеженою рекреаційною ємністю, прикордонні території зі спеціальним режимом доступу та малі населені пункти, які мають значний етнокультурний потенціал, але не інтегровані у загальний ринок туристичних послуг.

Отже, зміст управлінського вдосконалення має полягати не у формальному збільшенні кількості програм розвитку туризму, а у створенні дієвого механізму, який поєднує державне регулювання, місцеве самоврядування, діяльність бізнесу, участь громад і цифровий моніторинг туристичних потоків. Такий механізм повинен вирішувати три групи завдань: по-перше, забезпечувати координацію рішень між областями та територіальними громадами; по-друге, переводити туристичне планування з адміністративної логіки у логіку реальних маршрутів і споживчих потоків; по-третє, запроваджувати систему індикаторів, за якою можна оцінювати не лише кількість туристів, а й економічну віддачу, екологічне навантаження, рівень легалізації бізнесу та якість життя місцевого населення.

Теоретичною основою запропонованого підходу доцільно обрати концепцію мережевого управління DESTINACIAMI. Найбільш релевантною для гірських регіонів є стаття М. Фольггера та Г. Пехланера «Requirements for destination management organizations in destination governance: Understanding DMO success». У цій роботі на матеріалах альпійських регіонів Швейцарії, Австрії та Південного Тіролю обґрунтовано, що сучасна DMO повинна діяти не як рекламний відділ, а як мережевий координатор, здатний підвищувати авторитет управління через співпрацю, прийнятність для стейкхолдерів і координацію розрізнених суб'єктів DESTINACIAMI [6]. Саме ця ідея є принциповою для Карпат, де більшість туристичного продукту формується не одним великим оператором, а сукупністю громад, садиб, готелів, перевізників, гідів, природоохоронних установ та локальних виробників.

Другою методичною основою виступає St. Gallen Model for Destination Management (SGDM), апробована у польській частині Карпат на прикладі шести гмін Бещадського регіону. К. Клімек доводить, що адміністративні межі не завжди збігаються з реальними туристичними потоками, тому планування має спиратися на Strategic Visitor Flows – стратегічні потоки відвідувачів, які об'єднують місця ночівлі, об'єкти показу, транспортні вузли, сервісні точки та мотиви подорожі [8]. Для України такий підхід є особливо важливим, оскільки турист, який приїжджає до Яремче, Ворохти, Верховини, Славського, Рахова чи Ужгорода, зазвичай не сприймає межі громад як межі DESTINACIAMI. Він рухається функціональним маршрутом, а тому управління також має бути організоване навколо маршрутно-продуктових ланцюгів, а не виключно навколо адміністративних одиниць.

З урахуванням зазначених наукових підходів у роботі пропонується Карпатський інтегрований механізм управління туристичною DESTINACIAMI (КИМУТД). Його сутність полягає у поєднанні шести взаємопов'язаних контурів: інституційно-координаційного, потоково-просторового, цифрово-аналітичного, фінансово-інвестиційного, еколого-сертифікаційного та кадрово-сервісного. На відміну від традиційної моделі, де місцевий відділ

туризму переважно виконує функції звітності та промоції, КІМУТД передбачає постійний цикл управління(див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Логіка Карпатського інтегрованого механізму управління туристичною дестинацією

1. Вхідні проблеми сезонність; тінізація; перевантаження; кадровий дефіцит	2. DMO-координатор держава + громади + бізнес+природоохоронні установи	3.Управлінські контури інституції; потоки; дані; фінанси; екологія; кадри
Цикл адаптивного управління: діагностика → узгодження рішень → формування продукту → фінансування → моніторинг → корекція		
Очікуваний результат: сталість дестинації, легалізація бізнесу, підвищення якості сервісу та рівномірніший розвиток гірських громад		

Інституційно-координаційний контур передбачає створення двох рівнів управління. Перший рівень – Карпатська координаційна рада з туризму при міжобласній платформі, до складу якої мають входити представники Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, ДАРТ, природоохоронних установ, профільних асоціацій, залізничних і автобусних перевізників, освітніх закладів та туристичного бізнесу. Її завданням має бути не оперативне керування окремими підприємствами, а формування спільних правил розвитку макродестинації: стандарти навігації, єдині вимоги до безпеки активного туризму, принципи використання туристичного збору, єдина система показників і узгодження пріоритетів інфраструктурних проєктів. Другий рівень – локальні DMO у функціональних туристичних кластерах: Яремче-Ворохта-Верховина, Славсько-Сколе-Тухля, Рахів-Ясіня-Кваси, Ужгород-Берегове-винні та термальні маршрути, Вижниця-Путила. Така структура дозволяє поєднати стратегічне бачення макрорегіону з практичними діями на рівні конкретних маршрутів і громад.

Адаптація австрійського досвіду полягає у запровадженні для Карпат моделі «План К» – середньострокового плану розвитку гірської дестинації з щорічними планами дій. Австрійський Plan T створювався в широкому партисипативному процесі за участі сотень стейкхолдерів і визначає сталий розвиток, цифровізацію, кооперацію та баланс інтересів гостей, бізнесу, докільля й місцевих громад як основу туристичної політики [13]. Для України це означає, що стратегія Карпат не повинна бути лише доокументом обласних адміністрацій (див. табл. 3.2). Вона має розроблятися через серію регіональних стратегічних сесій, де готелі, громади, перевізники, національні парки, виробники локальної продукції, гіді та освітні заклади не просто погоджують готовий текст, а визначають спільні продуктові пріоритети та індикатори відповідальності.

Таблиця 3.2 – Адаптація зарубіжних стратегій управління гірськими дестинаціями для Українських Карпат

Країна та практика	Ключовий принцип	Проблема Карпат, яку вирішує	Адаптоване рішення для України
Австрія: Plan T	Партисипативна стратегія, щорічні плани дій, цифровізація та кооперація	Фрагментарність програм розвитку туризму та слабка відповідальність виконавців	«План К» для Карпат: спільна стратегія макродестинації, щорічні дорожні карти, відкритий моніторинг виконання
Швейцарія: Innotour та координація турполітики	Підтримка інновацій, знань і кооперації між учасниками ринку	Нестача малих практичних інновацій у громадах	Програма «Карпати ІнноТур»: мікрогранти для ДМО, цифрових маршрутів, інтегрованої мобільності та безбар'єрних продуктів
Словенія: Green Scheme	Єдина національна система сталої сертифікації дестинацій і бізнесу	Відсутність довіреного маркера екологічної якості	Добровільний стандарт «Carpathians Green Destination» з пріоритетом у промоції та грантах

Продовження таблиці 3.2

Польща: SGDM у Бещадах	Управління не адміністративними а межами, стратегічними потоками відвідувачів	Нерівномірність туристичного навантаження між громадами	Картування потоків Яремче-Верховина, Рахів-Ясіня, Славсько- Сколе, Ужгород- Берегове тощо
------------------------------	---	--	---

Потоково-просторовий контур КІМУТД безпосередньо спирається на логіку SGDM. На першому етапі кожна локальна ДМО має скласти карту стратегічних потоків відвідувачів. Для Карпат доцільно виділити щонайменше шість базових потоків: зимовий гірськолижний і сноубордний, літній пішохідно-гірський, лікувально-оздоровчий і SPA, гастрономічно-етнокультурний, прикордонно-природничий та ветерансько-реабілітаційний. Кожний потік повинен мати власну логіку управління. Наприклад, зимовий потік потребує транспортного розвантаження, системи бронювання паркування, контролю навантаження на схили та каналізаційної інфраструктури. Пішохідно-гірський потік потребує маркування стежок, страхування, підготовлених провідників, інформації про погоду та ризики. Гастрономічно-етнокультурний потік потребує інтеграції фермерів, ремісників, музеїв і фестивалів у стабільний календар подій.

Цифрово-аналітичний контур має спиратися на національну цифрову інфраструктуру туризму. Постановою Кабінету Міністрів України № 754 встановлено початок функціонування Єдиного туристичного реєстру з 1 січня 2025 р. та покладено його ведення на ДАРТ [14]. Для Карпат ЄТР повинен використовуватися не тільки як адміністративний реєстр туроператорів і засобів розміщення, а як база для регіональної аналітики. Доцільно сформувати «Карпатський туристичний дашборд», який об'єднуватиме інформацію про легальні засоби розміщення, кількість ночівель, туристичний збір, навантаження на маршрути, транспортну доступність, звернення туристів і показники екологічного стану. Така система дозволить перейти від інтуїтивного управління до доказового, коли рішення про ремонт дороги,

відкриття маршруту, зміну транспортного графіка або промоцію менш відомої локації приймається на основі даних, а не адміністративної інерції.

Фінансово-інвестиційний контур має забезпечити стабільне джерело розвитку локальних DMO. Сьогодні туристичний збір часто сприймається як загальне бюджетне надходження, яке не завжди повертається у туристичну інфраструктуру. Доцільно нормативно закріпити на рівні громад правило цільового реінвестування: не менше 30% надходжень від туристичного збору спрямовується до місцевого фонду розвитку дестинації, з якого фінансуються маркування маршрутів, інформаційні стенди, громадські вбиральні, цифрові сервіси, промоція та підготовка гідів. Ще 10% доцільно спрямовувати у резервний фонд безпеки й екологічного відновлення, що використовується для ліквідації наслідків надмірного навантаження, стихійних явищ або пошкодження туристичної інфраструктури (див. рис. 3.1).

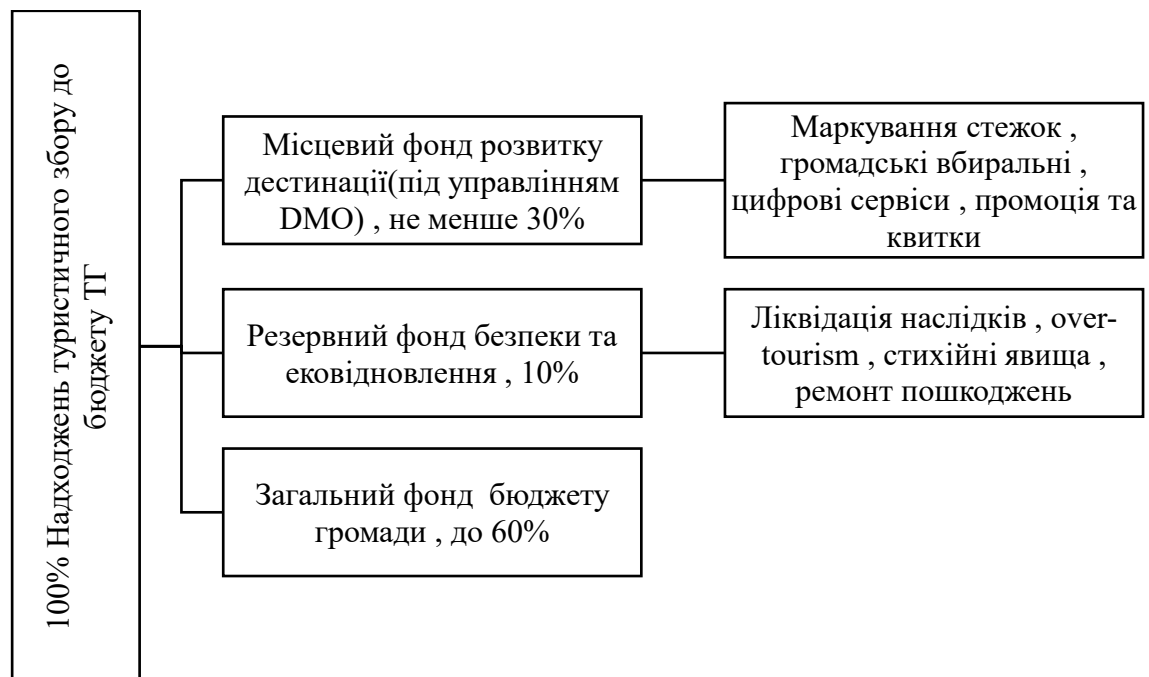

Рис. 3.1 – Матриця розподілу фінансових потоків

Така модель створює прямий зв'язок між легалізацією бізнесу, сплатою збору та видимими покращеннями у громаді.

Швейцарський досвід може бути адаптований через створення малого інструменту інноваційних грантів для гірських громад і ДМО. Туристична політика Швейцарської Конфедерації спрямована на збереження міжнародної конкурентоспроможності, а серед її інструментів особливе місце займає підтримка інновацій, кооперації та знань у туризмі, зокрема через Innotour [27]. Для України аналогом може стати програма «Карпати ІнноТур», яка на конкурсній основі фінансуватиме невеликі, але практичні проєкти: цифрові карти безпечних маршрутів, інтегровані квитки «поїзд – автобус – канатна дорога», мобільні системи попередження про перевантаження локацій, навчальні програми для гідів, безбар'єрні маршрути для ветеранів і осіб з інвалідністю. Перевагою такого інструменту є те, що він не потребує одразу великих капітальних вкладень, але підвищує управлінську спроможність дестинації та стимулює співпрацю між громадами.

Еколого-сертифікаційний контур доцільно будувати за аналогією із Словенією. Green Scheme of Slovenian Tourism є національним інструментом і сертифікаційною програмою, що об'єднує зусилля у сфері сталого туризму, надає дестинаціям і постачальникам послуг інструменти оцінювання та просуває їх під брендом Slovenia Green [28]. Для Українських Карпат доцільно запровадити добровільну, але репутаційно значущу систему «Carpathians Green Destination». Її критеріями мають бути не декларації, а вимірювані показники: частка відсортованих відходів, наявність договорів на вивезення сміття, енергоефективність засобів розміщення, обмеження забудови у чутливих природних зонах, участь місцевих виробників у туристичному продукті, доступність для різних груп туристів, прозорість використання туристичного збору та система реагування на скарги. Отримання такого статусу повинно давати громаді або бізнесу пріоритет у державних і міжнародних грантах, а також додаткове просування на національному туристичному порталі.

Окремим елементом екологічного контуру має бути управління межами навантаження. Для найбільш популярних маршрутів – Говерла, озеро

Синевир, Піп Іван, Драгобрат, Буковель, водоспад Шипіт – необхідно встановлювати не тільки загальні рекомендації, а й практичні нормативи: допустима кількість груп на день, обов’язковість попередньої онлайн-реєстрації у пікові періоди, диференційовані тарифи за паркування, заборона руху позашляховиків на окремих природних ділянках, система штрафів за сміття та пошкодження стежок. Важливо, що обмеження не повинні зменшувати доступність Карпат загалом. Їхнє завдання – перерозподілити надлишковий потік із перевантажених локацій на альтернативні маршрути, які мають нижчий рівень відвідуваності та потребують економічної активізації.

Кадрово-сервісний контур повинен вирішувати проблему якості послуг і дефіциту персоналу. У гірських громадах доцільно створити мережу коротких практико-орієнтованих програм підготовки: гірський провідник, адміністратор садиби, фахівець із цифрового бронювання, менеджер подій, інструктор з безпеки, працівник SPA та реабілітаційних послуг. Освітні програми мають реалізовуватися у партнерстві закладів вищої освіти, професійно-технічних училищ, DMO та бізнесу. Особливу увагу слід приділити внутрішньо переміщеним особам і ветеранам, які можуть бути залучені до сфери туризму за умови наявності швидкої перекваліфікації, житлових рішень і психологічної підтримки. Це дозволить одночасно зменшити кадровий дефіцит, підвищити соціальну роль туризму та закріпити людський капітал у гірських громадах.

Упровадження КІМУТД доцільно здійснювати поетапно (див. табл. 3.3). На першому етапі, тривалістю до шести місяців, формується міжобласна координаційна рада, визначаються пілотні кластери та проводиться картування стратегічних потоків відвідувачів. На другому етапі, тривалістю до одного року, створюються або перезапускаються локальні DMO, затверджується порядок цільового використання частини туристичного збору, запускається базовий туристичний дашборд і формуються перші проєкти для міжнародного фінансування. На третьому етапі, протягом двох-трьох років, система масштабується на всі ключові гірські громади, запроваджується

сертифікація «Carpathians Green Destination», розвивається інтегрована мобільність і формується єдиний календар подій Карпат.

Таблиця 3.3 – Етапи впровадження КІМУТД у Карпатському регіоні

Етап	Термін	Ключові дії	Очікуваний управлінський результат
Діагностичний	0 – 6 місяців	Аудит ресурсів, картування потоків, формування міжобласної ради, вибір пілотних кластерів	Єдина інформаційна база та узгоджені межі функціональних дестинацій
Пілотний	6 – 12 місяців	Запуск локальних ДМО, туристичного дашборду, фонду розвитку дестинації, перших зелених критеріїв	Перехід від промоції до управління продуктом, даними та фінансами
Розширення	1 – 3 роки	Поширення стандартів на інші громади, інтегровані маршрути, підготовка кадрів, грантові заявки	Рівномірніший розподіл потоків і зростання частки легального туристичного бізнесу
Адаптивний етап	постійно	Щорічне оновлення планів дій, публічний звіт, перегляд лімітів навантаження, корекція промоції	Стійке управління дестинацією на основі даних і зворотного зв'язку

Важливим є те, що запропонований механізм не суперечить чинній системі державного управління туризмом. Закон України «Про туризм» визначає загальні правові та організаційні засади туристичної діяльності [33], а Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 рр. задає рамку просторового розвитку регіонів [43]. КІМУТД конкретизує ці рамкові положення для гірської макродестинації та переводить їх у практичну площину: хто ухвалює рішення, за рахунок яких ресурсів вони фінансуються, які дані використовуються, які результати вимірюються та як громада впливає на пріоритети.

Практичний результат від впровадження механізму має вимірюватися системою показників. До них належать: частка зареєстрованих засобів розміщення у ЄТР; обсяг туристичного збору на одну ночівлю; частка туристичного збору, реінвестована у дестинацію; кількість промаркованих і цифровізованих маршрутів; середня тривалість перебування туриста; частка відвідувань у міжсезоння; кількість підприємств і громад, що пройшли зелену сертифікацію; кількість підготовлених гідів і працівників сервісу; рівень задоволеності місцевих жителів впливом туризму. Саме така система індикаторів дозволяє уникнути формального підходу, коли успіх оцінюється лише за кількістю проведених заходів або загальним туристичним потоком.

Таким чином, адаптація стратегій Австрії, Швейцарії, Словенії та Польщі для України полягає не у прямому копіюванні іноземних інституцій, а у перенесенні їхніх функціональних принципів: партисипативного стратегування, мережевого авторитету ДМО, управління потоками відвідувачів, зелених стандартів, інноваційних мікрогрантів і доказового моніторингу. Для Карпатського регіону це створює можливість перейти від фрагментарної моделі розвитку до цілісної системи управління туристичним потенціалом, у якій економічне зростання узгоджується з екологічною безпекою, потребами громад і якістю туристичного досвіду.

Окремо слід передбачити механізм управління ризиками впровадження КІМУТД. Найбільш імовірними ризиками є дублювання повноважень між обласними структурами та громадами, формальне створення ДМО без реальних ресурсів, опір частини тінізованого бізнесу, нестача актуальних даних і слабка мотивація громад до міжмуніципальної співпраці. Для їх мінімізації доцільно закріпити персональну відповідальність виконавців у щорічних планах дій, запровадити відкритий моніторинг використання туристичного збору, пов'язати доступ до грантів із поданням даних до ЄТР та щороку проводити незалежне оцінювання результатів. За таких умов запропонований механізм стає не лише набором рекомендацій, а практичним

інструментом переходу Карпатського регіону від фрагментарної промоції до доказового управління туристичною дестинацією.

3.2. Інноваційні перспективи та стратегії сталого розвитку туристичної дестинації

Стратегічне бачення розвитку Карпатського макрорегіону має спиратися на довгострокове планування. Згідно з дослідженнями науковців Ужгородського національного університету (під керівництвом Г. Машіки), стратегія трансформації туристично-рекреаційного потенціалу до 2030 р. ставить амбітну мету: наблизити частку туризму у ВВП України до середньоєвропейських показників (10–13% замість нинішніх 2%). Досягнення цієї мети об'єктивно неможливе за рахунок простого кількісного збільшення ліжко-місць; галузь повинна здійснити якісний стрибок від ресурсно-екстенсивної до інноваційної, інформаційно-екологічної моделі функціонування. Ключовими драйверами цього переходу у 2024 – 2026 рр. стають інтеграція медико-реабілітаційного компонента, глибока цифрова трансформація, еколого-орієнтовані моделі господарювання та диверсифікація форматів розміщення [37].

Унікальним і водночас життєво необхідним для українського суспільства напрямом диверсифікації туристичного продукту є перетворення Карпат на головний національний центр комплексної медичної, психологічної та соціальної реабілітації військовослужбовців, ветеранів та цивільного населення, що постраждало від травмуючих наслідків війни. У 2025 – 2026 рр. цей напрям вийшов за межі точкових санаторних путівок і набув масштабного інституційного оформлення, сформувавши принципово новий сегмент – «туризм відновлення».

Авангардом цього процесу стала ініціатива ДАРТ, яке у партнерстві з ГО «Бренд Юкрейн» розробило і запустило першу національну програму ментального відновлення через туризм під назвою «Подорож до себе. Шляхи

відновлення». Замість традиційної акцентуації на активному спорті чи гучних розвагах, ця програма спирається на передовий світовий досвід (зокрема Японії та Скандинавських країн) і концептуалізує феномен «тиші» та «лісових купань». Відповідно до методології програми, простори тиші забезпечують зниження когнітивного навантаження, уповільнення життєвого ритму та глибоке єднання з природою, що має доведений терапевтичний ефект для зміцнення нервової системи та боротьби з ПТСР [51].

Реалізація інноваційного потенціалу Карпат нерозривно пов'язана з тотальною цифровізацією. Відповідно до Стратегії-2030, очікується, що до кінця десятиліття 78,1% туристичних підприємств регіону будуть повністю діджиталізовані [37]. Перехід дестинацій до моделі «Smart Destinations» (розумні курорти) означає глибоку інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій у всі ланцюжки створення вартості.

Сучасні наукові дослідження, зокрема О.В. Никиги та колег (2026 р.), переконливо доводять, що ефективна цифрова екосистема вимагає відмови від фрагментарних рішень на користь інтероперабельності даних та автоматизованого моніторингу [74].

Інноваційні перспективи цифровізації охоплюють три магістральні вектори: По-перше, впровадження аналітики великих даних для просторового управління. Використання даних мобільних операторів, транзакцій електронних платіжних систем та геолокаційних сервісів дозволить муніципалітетам та ДМО у режимі реального часу моніторити щільність туристичних потоків. Це дасть можливість застосовувати предиктивну аналітику та ефективно реалізувати концепцію «Меж прийнятних змін», про яку йшлося у першому розділі. Наприклад, алгоритми штучного інтелекту, виявивши критичне перевантаження популярної стежки на Говерлу, автоматично генеруватимуть повідомлення у мобільних додатках туристів, пропонуючи їм альтернативні, менш завантажені маршрути з наданням заохочувальних цифрових бонусів чи знижок [37].

По-друге, розвиток екосистеми мобільних додатків. Вони стають головним інструментом оптимізації туристичного досвіду. Замість сотень розрізнених сайтів готелів, DESTINACIJA має створити регіональний Super-App, що інтегрує функції бронювання, навігації лісовими стежками, розкладу руху приміських поїздів Укрзалізниці, швидкої оплати туристичного збору та доступу до національних парків. Інтеграція технологій доповненої та віртуальної реальності дозволить «оживити» історичні руїни чи дерев'яні церкви ЮНЕСКО безпосередньо на екрані смартфона мандрівника [74].

По-третє, підготовка до інтеграції у європейський цифровий простір та адаптація до нових правил перетину кордонів. З розвитком в'їзного туризму вітчизняна інфраструктура зіткнеться з інноваціями Шенгенської зони. У жовтні 2025 р. на кордонах запрацювала система EES (повна відмова від фізичних штампів у паспортах, біометричний контроль), а наприкінці 2026 року очікується повноцінний запуск системи електронної авторизації ETIAS (дозволи, що діють 3 роки та обробляються автоматично) [5]. Українська туристична індустрія має проактивно інтегрувати ці дані у свої CRM-системи для інформування клієнтів. Водночас гармонізація вітчизняного Єдиного туристичного реєстру з європейськими протоколами створить передумови для «безшовного» цифрового перетину кордону для іноземних туристів у майбутньому [75].

Прогресуюча екологічна криза в Карпатах, спричинена нераціональним лісокористуванням, забрудненням вод та зміною клімату, робить імплементацію принципів сталого розвитку питанням виживання галузі. Стратегія розвитку до 2030 р. ставить безкомпромісні індикатори: переведення 40% туристичної інфраструктури на відновлювані джерела енергії та розширення природоохоронних територій на 24,8% (див. табл. 3.4) [37]. Каталізатором цієї екологічної трансформації стала енергетична криза 2024 – 2026 рр. Постійна загроза блекаутів змусила готельєрів Карпат масово інвестувати у сонячні електростанції, системи накопичення енергії та теплові насоси. Те, що раніше вважалося надлишковими інвестиціями в «зелений

імідж», сьогодні стало базовим стандартом операційної автономності та конкурентоспроможності об'єкта.

Таблиця 3.4 – Ключові індикатори інноваційної трансформації Карпатської
дестинації до 2030 р.

Сфера трансформації	Цільовий показник / Індикатор	Очікуваний ефект для дестинації
Економічна інтеграція	Збільшення частки туризму у ВВП з 2% до 10 – 13%.	Перетворення туризму на стратегічну, системоутворюючу галузь економіки.
Енергетична стійкість	Перехід 40% інфраструктури на відновлювані джерела енергії.	Мінімізація операційних витрат, зниження викидів CO ₂ , енергетична безпека курортів.
Цифровізація бізнесу	Діджиталізація 78,1% туристичних підприємств.	Прозорість ринку, інтеграція з ЄТР, персоналізація клієнтського досвіду через мобільні додатки.
Транспортна доступність	Покращення доступності регіону на 27,3%.	Подолання логістичної ізоляції віддалених гірських громад.
Екологічна консервація	Збільшення природоохоронних територій на 24,8%.	Збереження біорізноманіття, протидія кліматичним змінам, підвищення якості екотуризму.

Глобальні кризи виступили потужними каталізаторами змін у поведінкових патернах споживачів туристичних послуг. Аналітика стану

готельного ринку у зимовому сезоні 2025 – 2026 рр. свідчить про те, що внутрішній потік остаточно сформував нову структуру попиту. Якщо показники завантаженості готелів у великих містах коливалися в межах 50–65%, то гірськолижні та рекреаційні курорти Карпат продемонстрували феноменальне завантаження на рівні 85 – 95%. Це підтверджує зміщення фокусу рекреантів із урбаністичного на природний туризм.

Розвиток індустрії гостинності в Карпатах у найближчі роки спиратиметься на такі інноваційні ринкові тенденції:

Домінування формату над локацією та приватність. Постковідний синдром та психологічна втома від перебування у натовпі зумовили різкий зріст попиту на формати розміщення з підвищеним рівнем приватності. Найбільшу динаміку рентабельності сьогодні демонструють не традиційні масиви великих готелів, а екологічні апарт-готелі, ізольовані котеджні містечка та високоякісні глемпінги, інтегровані у лісовий ландшафт. Вони забезпечують гостям автономність проживання (наявність власних кухонь) та безпечну соціальну дистанцію.

Адаптація до формату Bleisure та Workation. Гнучкі моделі дистанційної зайнятості стерли чіткі межі між відпочинком та робочим часом. Сучасний готель у Карпатах більше не є виключно місцем для ночівлі; він трансформується у багатофункціональну інфраструктурну платформу. Для задоволення потреб «цифрових кочівників» та корпоративних клієнтів заклади масово впроваджують формати коворкінгів, шумоізованих зон для відеоконференцій та забезпечують безперебійний супутниковий інтернет. Це інноваційне рішення дозволяє згладжувати сезонні коливання попиту, залучаючи гостей на довготривале проживання в періоди міжсезоння.

Збільшення вікна бронювання та зміна каналів дистрибуції. Всупереч очікуванням, в умовах загальної невизначеності туристи перейшли до більш раціонального планування подорожей з метою фіксації вартості та мінімізації ризиків. Аналітика 2026 р. фіксує збільшення середнього «вікна бронювання» (часу від резервації до заїзду) з 7 – 14 до 21 – 35 днів. Водночас кардинально

змінюється архітектура каналів продажів: частка міжнародних онлайн-агрегаторів скоротилася до 10 – 20%, натомість прямі продажі через власні сайти готелів зросли до 25 – 30%. До 60% усіх бронювань сьогодні генеруються через соціальні мережі, месенджери та автоматизовані чат-боти. Відповідно, управлінці туристичного бізнесу повинні інвестувати левову частку маркетингового бюджету в SMM-стратегії, побудову прямої, емоційної комунікації з клієнтом та розробку зручних інтерфейсів для мобільної комерції.

Еволюція групового та нішевого туризму. Відхід від масового, знеособленого туризму до нішевих продуктів є ключовою складовою стратегії диверсифікації. Етнологічний, краєзнавчий, гастрономічний та екотуризм дозволяють ефективно розсосередити антропогенне навантаження з переповнених локацій на депресивні райони. Крім того, ринок реагує на збільшення розміру туристичних мікрогруп: середній розмір "компаній друзів" зріс із 4 – 6 до 6 – 8 осіб. Це формує підвищений запит на оренду великих сімейних номерів та проведення колективних інтерактивних заходів (наприклад, крафтових майстер-класів чи дегустацій на місцевих сироварнях), що додатково стимулює мікроекономіку гірських громад.

Удосконалення туристичного потенціалу гірських регіонів України на сучасному етапі вимагає відмови від фрагментарних підходів на користь комплексної, науково обґрунтованої стратегії, що базується на синергії державного регулювання, децентралізованого менеджменту та глибоких цифрових та екологічних інновацій.

У площині інноваційного розвитку ключовими парадигмами стають сталість, відновлення та тотальна цифровізація. Перехід об'єктів розміщення на відновлювані джерела енергії, запровадження моделей циркулярної економіки (раціональне управління відходами) та масове отримання міжнародних сертифікатів виступають безальтернативною умовою збереження унікального природного капіталу Карпат в умовах кліматичної кризи [35].

Висновки до розділу 3

Отже, підвищення ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів України потребує переходу від фрагментарного просування окремих локацій до комплексного управління Карпатами як єдиною макродестинацією. Оптимальною основою такого підходу є інтегрований механізм розвитку, що поєднує стратегічне планування, міжобласну координацію, державно-приватне партнерство, цифровий моніторинг, інвестиційну підтримку, екологічні стандарти та активну участь територіальних громад. Така модель дозволяє узгодити інтереси бізнесу, влади, місцевого населення та туристів.

Практичну цінність для Українських Карпат має адаптація досвіду Австрії, Швейцарії, Словенії та Польщі, де розвиток гірського туризму базується на кластерному управлінні, сильних локальних ДМО, сталому використанні природних ресурсів, високій якості сервісу та цифровізації туристичних процесів. Доцільними напрямками для України є створення міжобласної координаційної платформи, розвиток функціональних туристичних кластерів, запровадження «Карпатського туристичного дашборду», формування єдиної системи маршрутів, AR-навігації та електронних інструментів управління потоками відвідувачів.

Перспективи сталого розвитку Карпатського регіону пов'язані з формуванням всесезонного туристичного продукту, екологічною модернізацією інфраструктури, розвитком туризму відновлення, реабілітаційних програм, зелених маршрутів, локальної гастрономії, етнокультурних подій і малого підприємництва. Особливе значення має переорієнтація туристичної політики з кількісного зростання на якість туристичного досвіду, збереження природної та культурної спадщини, підвищення доходів місцевих громад і зміцнення конкурентоспроможності гірських дестинацій України на внутрішньому та міжнародному ринках.

ВИСНОВКИ

Досягнуто основну мету кваліфікаційної (дипломної) роботи, яка полягає в дослідженні туристичного потенціалу гірських регіонів України та розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання.

У вступі до роботи було визначено завдання, які передбачали узагальнення теоретичних підходів до вивчення туристичного потенціалу гірських регіонів, аналіз сучасного стану гірських регіонів України, оцінку природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу Карпат, виявлення проблем і обмежень розвитку гірського туризму, а також розробку перспективних напрямів підвищення ефективності використання туристичного потенціалу. Усі поставлені завдання були виконані в повному обсязі.

У першому розділі роботи було розглянуто теоретичні підходи до вивчення туристичного потенціалу гірських регіонів. Зокрема, визначено сутність поняття туристичного потенціалу території, його відмінність від туристичних ресурсів, а також основні складові, що впливають на можливість перетворення ресурсної бази на конкурентоспроможний туристичний продукт. Установлено, що туристичний потенціал не можна зводити лише до наявності природних або культурних об'єктів, оскільки його реальна цінність залежить від транспортної доступності, рівня розвитку інфраструктури, якості сервісу, управлінської координації, інвестиційної активності та здатності місцевих громад брати участь у туристичному розвитку.

Також у першому розділі було проаналізовано класифікацію ресурсів гірського туризму та фактори, які впливають на розвиток туристичної діяльності в гірських регіонах. Визначено, що основу туристичної привабливості Карпат формують природно-рекреаційні ресурси, зокрема гірський рельєф, кліматичні умови, ландшафтне різноманіття, мінеральні води, лісові масиви та об'єкти природно-заповідного фонду. Водночас важливе значення мають культурно-історичні ресурси: дерев'яна сакральна

архітектура, етнографічна спадщина гуцулів, бойків і лемків, традиційні ремесла, подієві ресурси та локальні туристичні маршрути. На основі аналізу літературних джерел було сформовано чітке уявлення про те, що розвиток гірського туризму має здійснюватися з урахуванням екологічної ємності територій, меж прийнятних змін, сезонності попиту та принципів сталого туризму.

Другий розділ було присвячено аналізу показників ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів України. Здійснено оцінку природно-рекреаційного та культурно-історичного потенціалу Карпатського регіону за такими показниками, як кількість і площа об'єктів природно-заповідного фонду, частка заповідних територій у площі області, різноманітність природних ландшафтів, бальнеологічний та оздоровчий потенціал, наявність культурної спадщини міжнародного рівня, етнографічна й нематеріальна спадщина, а також рівень фактичної туристичної реалізації ресурсів. Установлено, що найвищий інтегральний показник має Закарпатська область – 4,75 бала з 5 можливих, дещо нижчий результат отримала Івано-Франківська область – 4,70 бала. Львівська область отримала 4,20 бала, а Чернівецька область – 3,60 бала. Це свідчить про високий потенціал усіх областей Карпатського макрорегіону, але водночас підтверджує нерівномірність його використання.

У процесі аналізу було встановлено, що Закарпатська та Івано-Франківська області мають найсильнішу природну й рекреаційну основу завдяки високій частці природно-заповідного фонду, наявності гірських масивів, бальнеологічних ресурсів, популярних туристичних центрів і сформованої спеціалізації у сфері активного, екологічного, оздоровчого та етнографічного туризму. Львівська область вирізняється потужним культурно-історичним, курортним і транспортним компонентом, що посилює її конкурентоспроможність у межах гірського та передгірського туризму. Чернівецька область має значний, але менш комерціалізований потенціал, який потребує активнішого просування, розвитку туристичних маршрутів,

посилення впізнаваності Буковинських Карпат і включення гірських громад у туристичні ланцюги.

Також було досліджено сучасний стан туризму в гірських регіонах України в умовах воєнного стану. Виявлено, що Карпатський макрорегіон залишається одним із ключових центрів внутрішнього туристичного попиту, оскільки західні області України сприймаються як відносно безпечні території для короткострокового відпочинку, оздоровлення, релокації, дистанційної роботи та сімейного туризму. Офіційні показники свідчать про поступове відновлення туристичної активності: у 2025 р. загальна сума податкових надходжень від суб'єктів туристичної галузі становила майже 4,43 млрд грн, а туристичний збір до місцевих бюджетів сягнув 359 млн грн. Серед регіонів, пов'язаних із гірським туризмом, високі позиції посіли Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області, що підтверджує їхню провідну роль у розвитку внутрішнього туризму.

Водночас було виявлено, що розвиток туризму в гірських регіонах України має суперечливий характер. З одного боку, зростає активність малих підприємств, приватних садиб, готельних комплексів, кемпінгів, оздоровчих і реабілітаційних центрів. З іншого боку, значна частина туристичного ринку залишається фрагментованою та частково тінізованою. Це ускладнює планування розвитку інфраструктури, зменшує потенційні надходження до місцевих бюджетів і створює нерівні умови конкуренції для легального бізнесу. До основних проблем також належать сезонність попиту, перевантаження популярних туристичних локацій, екологічне навантаження на гірські екосистеми, нестача очисних споруд, нерівномірна транспортна доступність, кадровий дефіцит, безпекові ризики, обмеження прикордонного режиму та недостатня координація між органами влади, громадами й бізнесом.

У третьому розділі запропоновано низку практичних заходів щодо вдосконалення туристичного потенціалу гірських регіонів України. Основна увага була зосереджена на переході від фрагментарного розвитку окремих курортів і туристичних локацій до комплексного управління Карпатами як

єдиною макродестинацією. Для цього запропоновано Карпатський інтегрований механізм управління туристичною дестинацією, який передбачає поєднання інституційно-координаційного, потоково-просторового, цифрово-аналітичного, фінансово-інвестиційного, еколого-сертифікаційного та кадрово-сервісного напрямів. Такий підхід дає змогу не лише просувати туристичні території, а й управляти туристичними потоками, контролювати навантаження на природні ресурси, залучати інвестиції, підвищувати якість сервісу та забезпечувати участь місцевих громад у розвитку туризму.

У роботі також було розглянуто можливість адаптації міжнародного досвіду розвитку гірських туристичних регіонів до українських умов. Визначено, що найбільш доцільними для України є принципи партисипативного стратегування, створення організацій з маркетингу та менеджменту дестинацій, розвиток міжмуніципальної співпраці, підтримка малого й середнього бізнесу, формування всесезонних туристичних продуктів, упровадження цифрових платформ, екологічної сертифікації, зелених стандартів і систем моніторингу туристичного навантаження. Особливу увагу приділено необхідності адаптації цих підходів до умов воєнного стану, прикордонних обмежень, обмеженості бюджетних ресурсів і високої ролі приватного сектору в туристичній економіці гірських громад.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання органами державної влади, місцевого самоврядування, туристичними підприємствами та територіальними громадами для підвищення ефективності використання туристичного потенціалу гірських регіонів України. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для вдосконалення управління туристичними дестинаціями, розвитку транспортної та комунальної інфраструктури, формування нових туристичних маршрутів, підтримки малого бізнесу, легалізації приватного сектору, розвитку оздоровчого, екологічного, сімейного, реабілітаційного та всесезонного туризму. Окреме значення мають рекомендації щодо цифровізації управління, моніторингу туристичних потоків, екологічної

модернізації та збереження природної й культурно-історичної спадщини Карпат.

Таким чином, цілі дослідження було досягнуто, а всі поставлені завдання – успішно вирішено. Проведене дослідження підтвердило, що гірські регіони України мають значний природно-рекреаційний та культурно-історичний, однак його ефективне використання потребує модернізації управління, інфраструктури, туристичного продукту та механізмів взаємодії між державою, бізнесом і громадами. Перспективи розвитку Карпат як провідної туристичної макродестинації України пов’язані з упровадженням сталого туризму, цифрових інструментів, підвищенням якості сервісу, збереженням природних ресурсів і посиленням ролі місцевих громад у розвитку гірських туристичних територій.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Zeng W., Zhong Y., Li D., Deng J. Classification of Recreation Opportunity Spectrum Using Night Lights for Evidence of Humans and POI Data for Social Setting. *Sustainability*. 2021. Vol. 13, No. 14. Article 7782. DOI: 10.3390/su13147782. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/14/7782> (дата звернення: 30.04.2026).
2. Dente S. M. R., Pamungkas A. S., Le T. V., Hashimoto S. Tourist Carrying Capacity for Sustainable Development of Gunung Gede Pangrango National Park Ecotourism. *Tourism and Hospitality*. 2025. Vol. 6, No. 5. Article 249. DOI: 10.3390/tourhosp6050249. URL : <https://www.mdpi.com/2673-5768/6/5/249> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Müller-Roux M., Clivaz C., Saarinen J., Overney G. Degrowth in Mountain Tourism: Challenges and Future Prospects. *Journal of Alpine Research | Revue de géographie alpine*. 2026. Vol. 114, No. 1. URL : <http://journals.openedition.org/rga/17349> (дата звернення: 21.05.2026).
4. Economic leakage in tourism and local communities. URL : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12404436/> (дата звернення: 30.04.2026).
5. ETIAS – European Travel Information and Authorisation System. *Travel Europe* URL : <https://travel-europe.europa.eu/en/etias> (дата звернення: 30.04.2026).
6. Volgger M., Pechlaner H. Requirements for destination management organizations in destination governance: Understanding DMO success. *Tourism Management*. 2014. Vol. 41. P. 64–75. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.09.001> (дата звернення: 16.05.2026).
7. Klimek K. The Implementation of “The St. Gallen Model for Destination Management (SGDM)” in the Polish Carpathians: A Case Study of Six Bieszczady

Communes. *Turyzm/Tourism*. 2019. Vol. 29, No. 2. P. 55–67. DOI: 10.18778/0867-5856.29.2.06.

8. Limits of Acceptable Change. *ResponsibleTourism* URL : <https://responsibletourismpartnership.org/limits-of-acceptable-change/> (дата звернення: 30.04.2026).

9. Limits of Acceptable Change: A new framework for managing the Bob Marshall Wilderness Complex. *Researchgate* URL : https://www.researchgate.net/publication/237773562_Limits_of_Acceptable_Change_A_New_Framework_for_Managing_the_Bob_Marshall_Wilderness_Complex (дата звернення: 30.04.2026).

10. Pedersen A. Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers. *Paris : UNESCO World Heritage Centre*, 2002. 96 p. (World Heritage Manuals ; No. 1).

11. Mountain IDEAL destination standard. *SustainableTravel* URL : <https://sustainabletravel.org/project/mountain-ideal-destination-standard/> (дата звернення: 30.04.2026).

12. Mountain tourism: trends and transformations toward sustainability and resilience. *Mountain Research and Development* URL : <https://www.mrd-journal.org/issue/mountain-tourism-trends-and-transformations-toward-sustainability-and-resilience/> (дата звернення: 30.04.2026).

13. Plan T – Master Plan for Tourism / Federal Ministry Republic of Austria. *Bundesministerium Wirtschaft, Energie und Tourismus* URL : <https://www.bmwet.gv.at/dam/jcr%3A0ea14456-ac84-4d66-ac69-d507317cd3f2/PLAN%20T%20-%20MASTER%20PLAN%20FOR%20TOURISM.pdf> (дата звернення: 16.05.2026).

14. Деякі питання ведення Єдиного туристичного реєстру : Постанова Каб. Міністрів України від 28.06.2024 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/754-2024-п>. (дата звернення: 16.05.2026).

15. Clark R. N., Stankey G. H. The Recreation Opportunity Spectrum: a Framework for Planning, Management, and Research. Portland : USDA Forest Service, Pacific Northwest Forest and Range Experiment Station, 1979. 32 p. (General Technical Report PNW-98).

16. Екологічний паспорт Закарпатської області за 2023 рік. *Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА*. URL : https://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=308 (дата звернення: 19.05.2026).

17. Song J., Jeong K.-H. The impact of residents' knowledge and perception of marine sports tourism destinations on post-COVID-19 tourism attitudes: the mediating effect of tourism acceptance and moderating effect of place identity. *Frontiers in Sports and Active Living*. 2025. Vol. 7. Article 1616394. DOI: 10.3389/fspor.2025.1616394. URL : <https://www.frontiersin.org/journals/sports-and-active-living/articles/10.3389/fspor.2025.1616394/full> (дата звернення: 22.05.2026).

18. Almasov N., Orujov E. Organizational and Economic Aspects of Mountain Tourism Management. *BIO Web of Conferences*. 2025. Vol. 151. Article 03015. DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/202515103015>. URL : https://www.bio-conferences.org/articles/bioconf/pdf/2025/02/bioconf_mblc2024_03015.pdf (дата звернення: 21.05.2026).

19. Andonovski V. Tourism and Mountain Development : presentation. Mountain Partnership / FAO. URL: https://www.fao.org/fileadmin/templates/mountain_partnership/images/Vlatko_AN DONOVSKI.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

20. Lohmann M., Beer H. Fundamentals of tourism: What makes a person a potential tourist and a region a potential tourism destination? *Economics and Business Review*. 2025. Vol. 13, No. 4. P. 83–97. DOI: 10.18559/eb.2013.4.2372. URL : <https://journals.ue.poznan.pl/eb/article/view/2372> (дата звернення: 22.05.2026).

21. Stankey G. H., Cole D. N., Lucas R. C., Petersen M. E., Frissell S. S. The Limits of Acceptable Change (LAC) System for Wilderness Planning. Ogden : USDA Forest Service, Intermountain Forest and Range Experiment Station, 1985. 37 p. (General Technical Report INT-176).

22. Tourism and Mountains: a Practical Guide to Managing the Social and Environmental Impacts of Mountain Tours. Paris : United Nations Environment Programme, 2007.

23. Tourism Area Life Cycle and sustainable tourism development. *TandFonline*. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14616688.2024.2325932>. (дата звернення: 30.04.2026).

24. Long C., Lu S., Chang J., Zhu J., Chen L. Tourism Environmental Carrying Capacity Review, Hotspot, Issue, and Prospect. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, No. 24. Article 16663. DOI: 10.3390/ijerph192416663. URL : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9778874/> (дата звернення: 30.04.2026).

25. Perrin-Malterre C. Tourism and Degrowth: A Literature Review to Establish a Research Agenda for Mountain Regions. *Journal of Alpine Research | Revue de géographie alpine*. 2026. Vol. 114-1. URL : <https://journals.openedition.org/rga/17199> (дата звернення: 22.05.2026).

26. Ukraine Investment Framework підтримав фінансування проєктів соцжитла, транспорту та муніципальної інфраструктури. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL : <https://mindev.gov.ua/news/ukraine-investment-framework-pidtrymav-finansuvannia-proiektiv-sotszhytla-transportu-ta-munitsypalnoi-infrastruktury> (дата звернення: 30.04.2026).

27. Tourism policy . *State Secretariat for Economic Affairs SECO*. URL : <https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Standortfoerderung/Tourismuspolitik.html> (дата звернення: 16.05.2026).

28. Green Scheme of Slovenian Tourism . *Slovenian Tourist Board*. URL : <https://www.slovenia.info/en/business/green-scheme-of-slovenian-tourism> (дата звернення: 16.05.2026).

29. Огієнко А. В., Огієнко М. М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 1 (75). С. 31–37. DOI: 10.32782/2520-2200/2020-1-5. URL : http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_75_1_2020_ukr/7.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

30. Мінка П. Понад 80 мільйонів за вирубку Карпат. *Відкритий ліс*. URL : <https://www.openforest.org.ua/309423/> (дата звернення: 30.04.2026).

31. Екологічні паспорти Івано-Франківської області. *Івано-Франківська обласна державна адміністрація*. URL : <https://www.if.gov.ua/dovkillya/ekologichni-pasporti-ivano-frankivskoyi-oblasti> (дата звернення: 19.05.2026).

32. Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Львівської області. *Департамент екології та природних ресурсів Львівської Обласної Державної адміністрації*. URL : <https://deplv.gov.ua/merezh-terytorij-ta-obyektiv-prirodno-zapovidnogo-fondu/> (дата звернення: 19.05.2026).

33. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.05.2026).

34. Екологічний паспорт Чернівецької області. *Управління екології природних ресурсів Чернівецької обласної державної адміністрації* URL : <https://ueprcv.oda.org.ua/ekologichnij-pasport-14-41-02-11-03-2025/> (дата звернення: 19.05.2026).

35. Запрошуємо до публічних консультацій щодо управління небезпечними відходами. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL : <https://me.gov.ua/News/Detail/55302939-94d7-400e-b7b0-a7843385bec2?lang=uk-UA&title=ZaproshumoDoPublichnikhKonsultatsii> (дата звернення: 30.04.2026).

36. У 2024 році національні природні парки Закарпаття відвідали понад 170 тис. туристів. *Управління туризму та курортів Закарпатської ОВА*. URL : <https://zaktour.gov.ua/u-2024-rotsi-natsionalni-pryrodni-parky-zakarpattia-vidvidaly-ponad-170-tys-turystiv/> (дата звернення: 19.05.2026).

37. Восковець М. Карпатський туризм: стратегія розвитку до 2030 року. *Sci314*. URL : <https://sci314.com/news/karpatskyi-turyzm-stratehiia-rozvytku-do-2030-roku/> (дата звернення: 30.04.2026).

38. Дезенко Д. М. Туристична привабливість Карпатського регіону : кваліфікаційна робота / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2024. 68 с. URL : http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/6325/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0_%D0%94%D0%B7%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0_2024.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.04.2026).

39. Черчик Л. М. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Економічні науки*. 2014. № 3 (280). С. 149–154. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/3/klas_ttp.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

40. У 2025 році національні парки Закарпаття відвідали понад 200 тис. туристів. *Управління туризму та курортів Закарпатської ОВА*. URL : <https://zaktour.gov.ua/u-2025-rotsi-natsionalni-parky-zakarpattia-vidvidaly-ponad-200-tys-turystiv/> (дата звернення: 19.05.2026).

41. Львів ухвалив Програму розвитку туризму на 2026 – 2028 рр. *Львівська міська рада*. URL : <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/lviv-ukhvalyv-prohramu-rozvytku-turyzmu-na-2026-2028-roky/> (дата звернення: 30.04.2026).

42. Моїсєєва Н. І. Методичні підходи щодо оцінки ресурсного потенціалу регіональної сфери туризму. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 34–38. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.34. URL : <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4274&i=5> (дата звернення: 30.04.2026).

43. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 – 2027 рр.: Постанова Каб. Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF> (дата звернення: 16.05.2026).

44. Воевідко Я. На Буковині визначили шість туристичних магнітів. *Суспільне Чернівці*. URL : <https://suspilne.media/chernivtsi/42034-na-bukovini-viznacili-sist-turisticnih-magnitiv/> (дата звернення: 30.04.2026).

45. На Буковині від початку року туристичний збір зріс на понад 13%. *Укрінформ* URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/4060447-na-bukovini-vid-pocatku-roku-turisticnij-zbir-zris-na-ponad-13.html> (дата звернення: 30.04.2026).

46. Над чим працюватиме відділ туризму ОДА у 2025 р. *Івано-Франківська обласна державна адміністрація*. URL : <https://www.if.gov.ua/news/nad-chym-pratsiuvatyme-viddil-turyzmu-oda-u-2025-rotsi-u-korotkomu-ohliadi> (дата звернення: 30.04.2026).

47. Wooden Tserkvas of the Carpathian Region in Poland and Ukraine. UNESCO World Heritage Centre . URL : <https://whc.unesco.org/en/list/1424/> (дата звернення: 19.05.2026).

48. Ходико Д. І., Кривен О. В. Оцінка рекреаційного потенціалу регіону. *Регіональна економіка*. 2015. № 4. С. 81–87. URL : http://re.gov.ua/re201504/re201504_081_KhodykoDI,KryvenOV.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

49 Юхновська Ю.О. Оцінка туристичного потенціалу регіону. *Економіка і управління*. 2019. № 4 (30). С. 138–143. DOI: 10.32836/2308-6971/2019.4.26. URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_4/30_69_4_2/11.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

50. Residence of Bukovinian and Dalmatian Metropolitans. *UNESCO World Heritage Centre* . URL : <https://whc.unesco.org/en/list/1330/> (дата звернення: 19.05.2026).

51. Подорож до себе. Шляхи відновлення. *Державне агентство розвитку туризму України*. URL: <https://www.tourism.gov.ua/podorozh-do-sebe>

52. Чесановський О.В., Купач Т. Г. Фактори трекінгового туризму в Карпатському регіоні України. *Географія та туризм*. 2024. № 5 (1). С. 108–113. DOI: 10.17721/2308-135X.2024.73.2. URL : https://constructgeo.knu.ua/assets/num/num_5_1_2024/5_1_13.pdf (дата звернення: 19.05.2026).

53. Елементи нематеріальної культурної спадщини України. *Український центр культурних досліджень*. URL : <https://uccr.org.ua/nks/elementy-nks/> (дата звернення: 19.05.2026).

54. Tradition of Kosiv painted ceramics. *UNESCO Intangible Cultural Heritage*. URL : <https://ich.unesco.org/en/RL/tradition-of-kosiv-painted-ceramics-01456> (дата звернення: 19.05.2026).

55. Реабілітаційні центри для захисників і захисниць: повний перелік установ. Новотроїцька селищна територіальна громада. URL : <https://ntsr.gov.ua/viiskovym-ta-veteranam/4857-reabilitatsijni-tsentri-dlya-zakhisnikiv-i-zakhisnits-povnij-perelik-ustanov-shcho-dopomagayut-vidnovlennyu.html> (дата звернення: 30.04.2026).

56. Кочеткова І. В. Соціо-функціональна класифікація рекреаційних ландшафтів. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 13. С. 69–73. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gt_2011_13_17.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

57. Маланюк Т. З. *Спортивний туризм* : підручник. Івано-Франківськ, 2013. 178 с.

58. Стратегічна екологічна оцінка: Поляниця, каналізація. *Полянницька сільська рада*. URL : <https://www.polsr.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/seo-polyanyszya-kanalizacziya.pdf> (дата звернення: 30.04.2026).

59. Територіальна рекреаційна система. *ЗНУ*. URL : <https://moodle.znu.edu.ua/mod/page/view.php?id=45680> (дата звернення: 30.04.2026).

60. Бодняк О. Торік громади Львівщини поповнили бюджет туристичним збором на 63 млн грн. *ZAXID.NET*. URL : https://zaxid.net/torik_gromadi_lvivshhini_popovnilo_byudzheth_turistichnim_zborom_na_63 mln_grn_n1627602 (дата звернення: 30.04.2026).

61. Туристична галузь України: зростання податкових надходжень і працюючих бізнесів. *NV Бізнес*. URL : <https://biz.nv.ua/ukr/sviy-biznes/turistichna-galuz-ukrajini-zrostannya-podatkovih-nadhodzhen-i-pracyuyuchih-biznesiv-50585543.html> (дата звернення: 30.04.2026).

62. Туристичний збір в Україні у 2025 р. *Опендатабот*. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/tourist-fee-2025-12> (дата звернення: 30.04.2026).

63. Туристичний збір Івано–Франківської області в 2025 році становить 46,2 млн грн. *Івано-Франківська обласна державна адміністрація*. URL : <https://www.if.gov.ua/news/turystychnyi-zbir-ivano-frankivskoi-oblasti-v-2025-rotsi-stanovyt-462-mln-hrn-40> (дата звернення: 30.04.2026).

64. Туристичний збір: надходження до місцевих бюджетів. *Державна податкова служба України*. URL : <https://tax.gov.ua/media-tsentri/novini/974725.html> (дата звернення: 30.04.2026).

65. Туристично-рекреаційний потенціал Карпатського регіону. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/d7071929-61db-4091-be49-e737dc22c268> (дата звернення: 30.04.2026).

66. Мальська М. П., Паньків Н. М. *Туристично-ресурсний потенціал території* : підручник. Київ : Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 534 с.

67. Кривенкова Р. Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу: державно-управлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та*

розвиток. 2019. № 9. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.9.70. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2019> (дата звернення: 30.04.2026). (дата звернення: 30.04.2026).

68. Туристичні ресурси України. *Кафедра економічної географії та туризму РДГУ*. URL : <http://kegt.rshu.edu.ua/images/dustan/trul2.pdf> (дата звернення: 30.04.2026).

69. У 2024 р. туристична сфера України принесла в бюджет майже 3 млрд грн. *Державне агентство розвитку туризму України*. URL : <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2024-turistichna-sfera-ukrayini-prinesla-v-byudzheth-mayzhe-3-mlrd-grn> (дата звернення: 30.04.2026).

70. У 2025 р. національні парки Закарпаття відвідали понад 200 тис. туристів. URL : <https://zaktour.gov.ua/u-2025-rotsi-natsionalni-parky-zakarpattia-vidvidaly-ponad-200-tys-turystiv/> (дата звернення: 19.05.2026).

71. Касіян В. У Карпатах відмовляться від суцільних рубок. *LIGA.net* URL : <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/u-karpatakh-vidmovliatsia-vid-sutsilnykh-rubok-holova-derzhlisahentstva-tse-revoliutsiia> (дата звернення: 30.04.2026).

72. Укрзалізниця запускає чотири додаткові поїзди до Карпат: маршрути і розклад. *Delo.ua*. URL : <https://delo.ua/news/ukrzhaliznitsya-zapuskaje-cotiri-dodatkovyi-poyizdi-do-karpat-marsruti-i-rozklad-462492/> (дата звернення: 30.04.2026).

73. Самодай В., Левковська Ж. Характерні особливості туристичного потенціалу України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. DOI:10.32782/2524-0072/2023-53-30 URL : https://www.researchgate.net/publication/373286885_HARAKTERNI_OSOBLIVOSTI_TURISTICNOGO_POTENCIALU_UKRAINI (дата звернення: 30.04.2026).

74. Никига О. В., Грибовська І. Б., Журило М. А. Цифрова екосистема туризму: інтероперабельність даних та автоматизований моніторинг. *Економіка та суспільство*. 2026. Вип. 84. DOI: 10.32782/2524-0072/2026-84-

24. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/7600/7570/> (дата звернення: 30.04.2026).
75. Гришанова Н. Єдиний туристичний реєстр має запрацювати з 1 січня 2025 р. *ЮРЛІГА*. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/228850_diniy-turistichniy-restr-ma-zapratsyuvati-z-1-schnya-2025-roku-rshennya-uryadu (дата звернення: 30.04.2026).
76. Статистичні дані щодо перетину українського кордону громадянами інших держав. *Державне агентство розвитку туризму України*. URL : <https://www.tourism.gov.ua/blog/statistichni-dani-shchodo-peretinu-ukrayinskogo-kordonu-inozemcyami> (дата звернення: 19.05.2026).
77. Дані про перетин державного кордону за 2021 р. *Державне агентство розвитку туризму України*. URL : <https://www.tourism.gov.ua/blog/4-2-mln-inozemciv-ta-14-7-mln-ukrayinciv-dani-pro-peretin-derzhavnogo-kordonu-za-2021-rik> (дата звернення: 19.05.2026).
78. Жук К. Лише 2 мільйони іноземців відвідало Україну з початку року. *Investory News*. URL: <https://investory.news/lishe-2-miljoni-inozemciv-vidvidalo-ukrainu-z-pochatku-roku/> (дата звернення: 19.05.2026).
79. Скільки іноземців відвідали Україну у 2024 році та з яких країн приїжджали найчастіше. *Visit Ukraine*. URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/5780/how-many-foreigners-visited-ukraine-in-2024-and-from-which-countries-did-they-come-most-often> (дата звернення: 19.05.2026).
80. Скільки іноземців в'їхало в Україну в першій половині 2025 р. *Visit Ukraine*. URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/7091/how-many-foreigners-entered-ukraine-in-the-first-half-of-2025-and-from-which-countries-did-they-come> (дата звернення: 19.05.2026).
81. Соловчук Л. Готельна нерухомість-2025: дохідність і потенціал. *Delo.ua* URL : [https://delo.ua/news/gotelna-neruxomist-2025-de-naivishha-doxidnist-i-potencial-444811/](https://delo.ua/news/gotelna-nerухomist-2025-de-naivishha-doxidnist-i-potencial-444811/) (дата звернення: 19.05.2026).

82. Завантаженість готелів України в I кварталі 2025 р.: аналітика. *Property Times*. URL : https://propertytimes.com.ua/novosti/zavantazhenist_goteliv_ukrayini_v_i_kvartali_2025_roku_analitika (дата звернення: 19.05.2026).

83. Колесніченко О. Кількість гостей у п'ятизіркових готелях зростає попри війну. *Ribas Hotels Group*. URL : <https://ribashotelsgroup.ua/blog/kolichestvo-gostey-v-pyatizvezdochnih-gostinitsah-rastet-nesmotrya-na-voynu-pochemu/> (дата звернення: 19.05.2026).

84. Як розвивається Буковель та що у попиті серед туристів. *Твоє місто*. URL : <https://tvoemisto.tv/uk/stories/172611-yak-rozvyvaietsya-bukovel-ta-shcho-u-popyti-sered-turystiv> (дата звернення: 19.05.2026).

85. Соловчук Л. Ціни на готелі в Буковелі зросли на 24%: у чому причина. *Delo.ua*. URL : <https://delo.ua/news/cini-na-goteli-v-bukoveli-zrosli-na-24-z-cim-se-povyazano-444430/> (дата звернення: 19.05.2026).

86. ТОВ «Буковель»: дані компанії та фінансова звітність. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/c/40628724> (дата звернення: 19.05.2026).

87. Манько С. Гірськолижний курорт Драгобрат на Закарпатті виставили на продаж: яка ціна. *Delo.ua*. URL : <https://delo.ua/news/girskoliznii-kurort-dragobrat-na-zakarpatti-vistavili-na-prodaz-yaka-cina-455867/> (дата звернення: 19.05.2026).

88. Про нас – Драгобрат. *Драгобрат*. URL : <https://www.dragobrat.com/aboutus/> (дата звернення: 19.05.2026).

89. Славська перспектива. 95% мешканців громади - «за» розбудову нового курорту. *Децентралізація*. URL : <https://decentralization.ua/news/12004> (дата звернення: 19.05.2026).

90. Славське – витяги і траси. *Karpaty.info*. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/st/slavsko/skilifts/> (дата звернення: 19.05.2026).

91. GORO Mountain Resort. *Офіційний сайт*. URL : <https://gororesort.com/> (дата звернення: 19.05.2026).

92. Перша черга інвестицій – \$400 млн. Курорт, який буде ОККО в Карпатах. *NV Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/consmarket/okko-group-rozpovila-pro-plani-z-rozvitku-novogo-kurortu-goro-mountain-resort-50544964.html> (дата звернення: 19.05.2026).

93. Офіційний сайт гірськолижного комплексу «Плай». *Плай*. URL : <https://play-karpaty.com/> (дата звернення: 19.05.2026).

94. ДП «Плай»: дані компанії та фінансова звітність. Опендатабот. URL : <https://opendatabot.ua/c/25237849> (дата звернення: 19.05.2026).

95. Туристичний комплекс «Захар Беркут». *Захар Беркут* URL : <https://zaharberkut.ua/> (дата звернення: 19.05.2026).

96. ТЗОВ «Захар Беркут»: дані компанії та фінансова звітність. Опендатабот. URL : <https://opendatabot.ua/c/36545066> (дата звернення: 19.05.2026).

97. УЗ введе 11 нових поїздів та запропонує понад 2 млн місць у 2026 р. *АТ «Укрзалізниця»*. URL : https://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/689300/ (дата звернення: 19.05.2026).

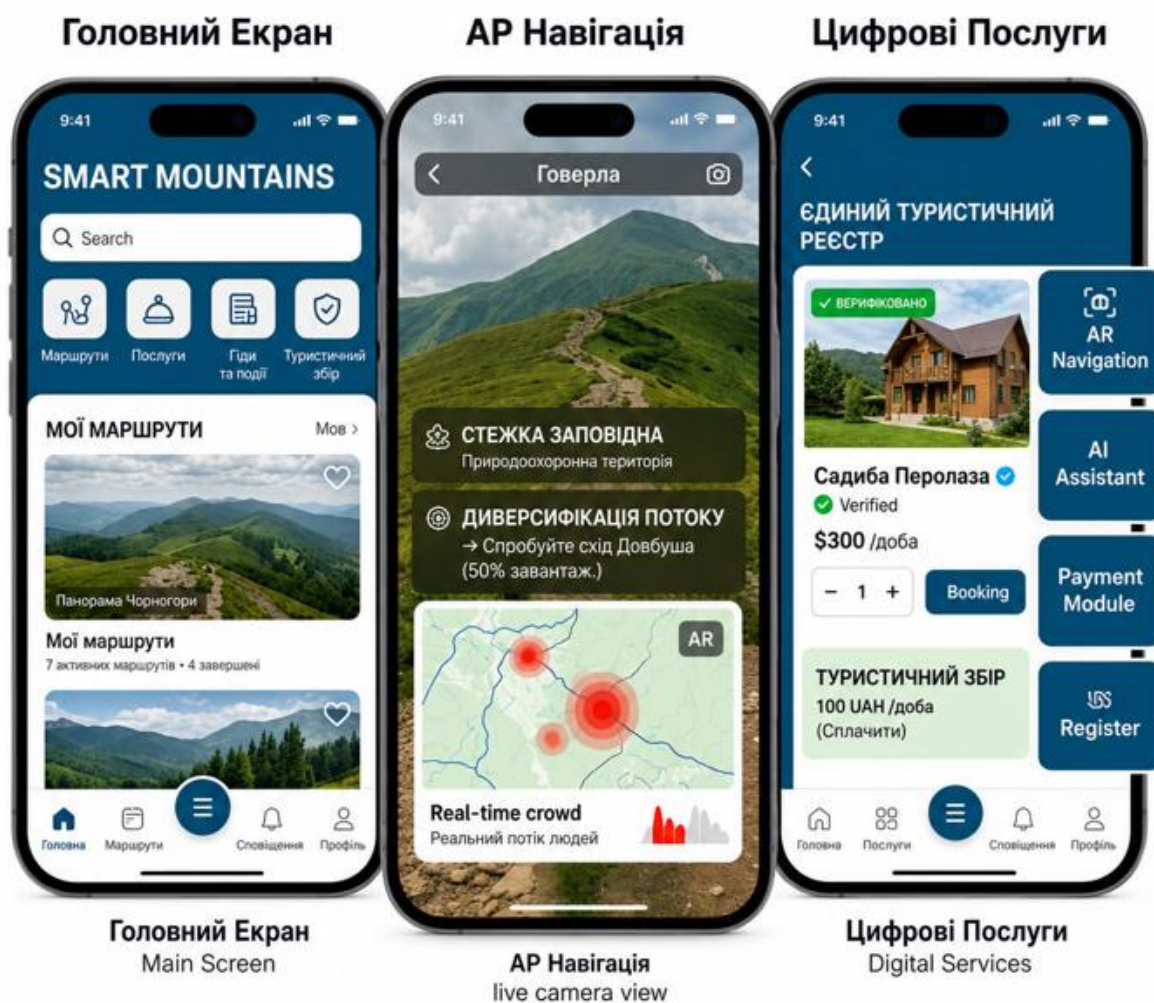
98. Євроколія, ремонт вагонів та локомотивів. Уряд дозволив УЗ спрямувати 7,7 млрд грн на капітальні інвестиції. *Forbes Ukraine*. URL : <https://forbes.ua/news/evrokoliya-remont-vagoniv-ta-lokomotiviv-uryad-dozvoliv-ukrzalznitsi-vitratiti-77-mlrd-grn-na-kapitalni-investitsii-11022025-27069> (дата звернення: 19.05.2026).

99. Кошелєв Н. В., Гресь-Євреїнова С. В. Туристичний потенціал гірських регіонів України: проблеми та перспективи розвитку. *Тиждень науки – 2026* : матеріали щорічної наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів, 14 – 18 квітня 2025 р. Запоріжжя, 2026.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Функціональний прототип інтерфейсу суперзастосунку «Smart Mountains»

ДОДАТОК Б

Карта туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону

